

ZAHRANIČNÁ POLITIKA USA A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

DIPLOMOVÁ PRÁCA

ANDREA MIKLOŠKOVÁ

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
Katedra medzinárodného práva a európskych štúdií

Študijný odbor: Právo
Predseda komisie:
Školiteľ: Prof. PhDr. Jaroslav Straka, DrSc.
Oponent:

Dátum predloženia práce:
Dátum obhajoby:

BRATISLAVA 2007

Abstrakt

Témou diplomovej práce je vzťah zahraničnej politiky Spojených štátov amerických k medzinárodnému právu. Súčasná zahraničná politika USA vychádza v mnohých oblastiach z historických princípov a doktrín, ktoré boli zavedené v období rannej existencie štátu. Mnohé z týchto princípov sú zakotvené v Ústave Spojených štátov amerických. V prvej časti práce je spracovaná história zahraničnej politiky USA od vzniku štátu až po súčasnosť, jej vývojové etapy, dejiny americkej diplomacie a vznik významných medzinárodných organizácií, medzinárodných zmlúv a dohôd s účasťou USA. Druhá časť práce približuje tématiku medzinárodného terorizmu, jeho pojem a vzťah k medzinárodnému právu. Kladie sa tu dôraz na prístup USA k tejto otázke a spôsobom jej riešenia z hľadiska základných princípov medzinárodného práva. Záverečná časť práce sa zaoberá problematikou medzinárodných zmlúv. Obsahuje výber významných medzinárodných zmlúv, ktoré analyzuje z hľadiska postoja USA k ich obsahu a dôvodov ich prijatia alebo naopak odmietnutia.

Predhovor

Spojené štáty americké sú v súčasnosti najvplyvnejšou krajinou na svete. Významne zasahujú do svetového diania, medzinárodných vzťahov a vývoja medzinárodného práva. Súčasné mocenské postavenie USA so sebou prináša aj veľkú dávku zodpovednosti za celosvetový vývoj a smerovanie ľudstva. Cieľom tejto diplomovej práce je objasniť súčasný postoj USA k dôležitým otázkam medzinárodného práva a pokúsiť sa načrtnúť vývoj zahraničnej politiky USA, princípy, idey a myšlienky, ktoré ovplyvňovali a ovplyvňujú ich rozhodovanie.

Záujem o túto problematiku ovplyvnil výber témy mojej diplomovej práce. Môj polročný pobyt v USA významne prispel k lepšiemu pochopeniu americkej kultúry a ich názorov na celosvetové dianie. Myšlienky otcov zakladateľov výrazne ovplyvňovali smerovanie zahraničnej politiky USA a jej postoj k medzinárodnému právu až do druhej svetovej vojny. Následne Spojené štáty americké vplyvom posilnenia svojho postavenia na medzinárodnej scéne začali výrazne zasahovať do medzinárodného diania a podieľať sa na tvorbe medzinárodného práva. V súčasnosti je kritizovaná jednostrannosť zahraničnej politiky USA, uprednostňovanie vnútroštátnych záujmov USA pred medzinárodnými a celosvetovými, nehovoriac o tom, že tieto vnútroštátne záujmy sú z veľkej časti tvorené hospodárskymi záujmami priemyselných zoskupení.

Táto práca sa môže použiť ako podklad pre podrobnejšie štúdium spracovanej problematiky. Práca sa sústreďuje na vybrané oblasti medzinárodného práva, ktoré v súčasnosti zahraničná politika USA najviac ovplyvňuje. Zámerom práce je poskytnúť prehľad a súvislosti v historickom kontexte a ich dopad na vybrané medzinárodnoprávne otázky súčasnosti. Diplomová práca nemá ambíciu komplexne spracovať všetky aspekty a celý predmet medzinárodného práva v kontexte zahraničnej politiky USA.

Chcela by som poďakovať všetkým, ktorí mi pri zaobstarávaní podkladov a zostavovaní výslednej podoby práce poskytli pomoc, najmä môjmu školiteľovi prof. PhDr. Jaroslavovi Strakovi, DrSc. za odborné usmernenie, podnetné rady a pripomienky, ako i za odporúčenie vhodných študijných materiálov.

Čestne prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracovala samostatne, použila som iba literatúru uvedenú v zozname a neporušila som autorské práva. Zároveň vyhlasujem, že práca vo svojej tlačenej verzii je identická s jej elektronickou verziou vo formáte PDF.

Obsah

Abstrakt	2
Predhovor	3
Obsah	6
Úvod	7
1 Vývoj zahraničnej politiky v Spojených štátoch amerických do prvej svetovej vojny	9
1.1 Vznik Spojených štátov amerických	9
1.2 Prijatie Ústavy Spojených štátov amerických	12
1.3 Otcovia zakladatelia	14
1.4 Počiatky izolacionizmu	16
1.5 Monroeova doktrína	18
1.6 Expanzívna politika USA	20
2 Zahraničná politika USA v rokoch 1914 - 2000	24
2.1 Obdobie prvej svetovej vojny	24
2.2 Medzivojnové obdobie	28
2.3 Druhá svetová vojna	32
2.4 Studená vojna	39
2.5 Prechod od Studenej vojny k Vojne proti terorizmu	51
3 Vojna proti terorizmu	54
4 Medzinárodné zmluvy z hľadiska USA	60
4.1 Medzinárodné zmluvy o odzbrojení	60
4.1.1 Dohody o kontrole a regulácii šírenia jadrových zbraní	61
4.1.2 Zmluvy o zákaze jadrových skúšok	61
4.1.3 Globálne platné dokumenty obmedzujúce rozmiestňo- vanie jadrových zbraní	62
4.1.4 Dvojstranné dohody	63
4.1.5 Odzbrojenie z hľadiska zbraní hromadného ničenia . .	64

4.2	Vybrané medzinárodné zmluvy z oblasti ľudských práv	65
4.3	Vybrané medzinárodné zmluvy z oblasti pracovného práva . .	67
4.4	Vybrané medzinárodné zmluvy z oblasti životného prostredia .	69
4.4.1	Kjótsky protokol	69
4.4.2	Dohovor o biologickej diverzite	70
4.5	Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu	70
Záver		73
Zoznam použitej literatúry		75
	Zoznam bibliografických odkazov	75
	Zoznam periodických odkazov	76
	Zoznam internetových odkazov	77
Prílohy		79
	A Medzinárodné zmluvy podpísané prezidentami USA	79
	B Dôležité dátumy studenej vojny	81

Úvod

V súčasnosti je svetový politický systém usporiadaný asymetricky. Spojené štáty americké sa stali jedinou superveľmocou. Ako povedal Z. Brzezinski, stali sa nadradenými celému svetu v štyroch smeroch - vojensky, ekonomicky, technologicky a kultúrne. Cieľom tejto práce je ukázať hlavné determinanty zahraničnej politiky USA, predovšetkým vo vzťahu k medzinárodnému právu. Počas historického vývoja sa táto politika menila, z hľadiska postavenia USA vo svete, ako aj uplatňovania princípov medzinárodného práva.

Zahraničná politika USA prešla od vzniku štátu viacerými vývojovými etapami. Otcovia zakladatelia sformulovali prvé zásady, prezident Monroe vo svojej doktríne zakotvil izolacionizmus, ktorý pretrval až do prvej svetovej vojny, odkedy začala postupne narastať angažovanosť USA vo svete. Počas studenej vojny si upevnili Spojené štáty americké svoju pozíciu ako superveľmoc. V 20. storočí bolo založených niekoľko, z hľadiska medzinárodného práva, významných medzinárodných organizácií, ako napríklad Organizácia spojených národov alebo Severoatlantická aliancia. V súčasnosti sa považuje za jednu z najväznejších hrozieb medzinárodný terorizmus. Spojené štáty americké dnes patria medzi vedúce krajiny, ktoré aktívne bojujú proti tejto celosvetovej hrozbe.

Medzinárodné zmluvy patria medzi základné pramene medzinárodného práva. Táto práca sa okrem iného zaoberá aj vybranými medzinárodnými zmluvami, ktoré skúma z hľadiska účasti USA na tvorbe a uplatňovaní medzinárodného práva.

Pramene použité pri tvorbe tejto práce boli rôznorodé v závislosti od tematiky jednotlivých kapitol a pochádzali od slovenských, českých i iných zahraničných autorov. Historické udalosti a fakty boli lepšie zachytené v knihách, najmä v diele amerických profesorov Georgea Tindalla a Davida Shia „Dějiny Spojených států amerických“, ako aj v diele „Dějiny diplomacie“ kolektívu ruských autorov. Mnohé historické dokumenty však boli dostupné aj v pôvodnom znení, v elektronickej podobe na internete. Čo sa týka súčasných otázok a problémov, tie boli lepšie spracované v periodikách, hlavne v českých časopisoch „Mezinárodní vztahy“ a „Mezinárodní politika“. V kapitole

o vybraných medzinárodných zmluvách bol významnou pomôckou dokument „The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties“ od amerického inštitútu pre poľnohospodárstvo a obchodnú politiku (IATP) a učebné texty právnickej fakulty „Medzinárodné verejné právo“ od autorov z katedry medzinárodného práva a európskych štúdií JUDr. Stanislava Mráza, CSc., doc. JUDr. Františka Poredoša, CSc. a doc. JUDr. Petra Vršanského, CSc.

1 Vývoj zahraničnej politiky v Spojených štátoch amerických do prvej svetovej vojny

1.1 Vznik Spojených štátov amerických

História Spojených štátov amerických siaha do sedemdesiatych rokov 18. storočia. V tom čase povstalo trinásť anglických kolónií proti svojej materskej krajine – Anglicku a vytvorilo prvý samostatný štát v Amerike, republiku Spojených štátov amerických.

Vojna proti Anglicku, tiež známa ako vojna za nezávislosť, trvala sedem rokov a známa je najmä udalosťou, ktorá v dejinách dostala názov „Bostonské pitie čaju“, kedy bolo do mora vysypaných 342 debien čaju.

V januári 1776 bol vo Filadelfii anonymne zverejnený pamflet Thomasa Paina „Zdravý rozum“, ktorý zmenil ideológiu revolúcie. Pokiaľ sa neobjavil jeho pamflet, sporili sa Američania hlavne s anglickým parlamentom, avšak Paine zaútočil priamo na oddanosť monarchii, posledné chatrné spojenie s Anglickom. Podľa Paina zdravý rozum hovorí, že za zlé zaobchádzanie s kolóniami je zodpovedný kráľ Juraj III. Američania by mali brať ohľad na svoje vlastné záujmy, odpútať sa od Juraja III. a vyhlásiť nezávislosť.¹ „Obdobie debát skončilo. Zbrane, ako posledný prostriedok, vyriešia spor... Krv zabitých, plačúci hlas prírody, volá, JE ČAS SA ODTRHNÚŤ.“²

Pamätným dňom sa stal 4. júl 1776, kedy kontinentálny Kongres pod nátlakom ľudových más prijal **Vyhlásenie nezávislosti** vypracované Thomasom Jeffersonom. V jednomyselnom vyhlásení trinástich spojených štátov amerických sa píše: „Považujeme za samozrejmé tieto pravdy: Všetci ľudia boli stvorení ako seberovní a stvoriteľ ich obdaril určitými neodňateľnými právami, medzi ktoré patria život, sloboda a dosiahnutie šťastia. Na zabezpečenie týchto práv, ľudia zriaďujú vlády, ktoré odvodzujú svoje právomoci od vôle tých, ktorých riadia. Ak akákoľvek forma vlády upiera ľudu neodňateľné práva, ľudia majú právo ju zmeniť alebo zrušiť a zriadiť novú vládu...“³

Ďalej Vyhlásenie obsahuje výpočet krívd, ktorých cieľom bolo nastolenie

¹Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 92

²URL: <http://odur.let.rug.nl/~usa/D/1776-1800/paine/CM/sense04.htm> (29.09.2006)

³URL: <http://www.law.indiana.edu/uslawdocs/declaration.html> (29.09.2006)

absolútnej tyranie nad anglickými kolóniami, a ktoré porušovali neodňateľné práva ľudu. Kráľ Juraj III. je považovaný za prvoradého nepriateľa. Vo Vyhlásení sa totiž skryto razila teória, že Britské impérium je federáciou, ktorú spája len koruna. Britský parlament, ktorý v kolóniách nemal žiadnu moc sa totiž v deklarácii nikde nespomína. Zástupcovia Spojených štátov amerických preto vyhlásili trinásť „spojených kolónií“ za „slobodné a nezávislé štáty.“⁴

Vyhlásenie obsahovalo ešte tretiu závažnú myšlienku: odsúdenie otroctva, z ktorého logicky vyplývala požiadavka na oslobodenie nevoľníkov. Avšak vzhľadom k odporu zástupcov južných štátov bol tento bod z Vyhlásenia vyškrtnutý. Zásada zvrchovanosti a rovnosti ľudu obsiahnutá vo Vyhlásení odôvodnila oslobodenie kolónií od ich materskej krajiny, ale v samotných Spojených štátoch amerických nebola dôsledne dodržiavaná. Naďalej tu zostalo uzákonené otroctvo černochovo a bolo masovým javom neľudské okrádanie a vyhladzovanie Indiánov. Spojené štáty americké sa neskôr stali klasickým príkladom spoločenskej nerovnoprávnosti.⁵

Aj keď sa hovorí, že Maroko bola prvá krajina na svete, ktorá oficiálne uznala novovzniknuté zvrchované Spojené štáty, bol to holandský guvernér Johannes de Graaff, ktorý dal vypáliť 11 sálv pri príležitosti príchodu vojenskej lode s menom Andrew Doria, plávajúcej pod vlajkou nových Spojených štátov, do prístavu v holandských Antilách 16. novembra 1776. Holandsko sa stalo prvou krajinou, ktorá uznala (de facto) Spojené štáty. Marocko-americká zmluva o priateľstve je najstaršou neporušenou americkou zmluvou o priateľstve. Bola podpísaná Johnom Adamsom a Thomasom Jeffersonom a je nepretržite účinná od roku 1783.⁶

Po zverejnení Vyhlásenia nezávislosti, po formálnom odtrhnutí kolónií od Anglicka a po ich zjednotení v samostatný štát, bolo možné poslať do Francúzska oficiálneho zástupcu Spojených štátov amerických. Ako vyslanec do Paríža bol menovaný jediný Američan, ktorý bol vtedy v Európe známy. Bol to človek mimoriadne nadaný, ktorý žil dlhé roky v Anglicku ako zástupca kolónií a mal rozsiahle osobné styky aj vo Francúzsku. Bol to Benjamin Franklin, jeden z najpokrokovejších ľudí svojej doby. Bol vynikajúcim

⁴Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 93-94

⁵Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl první. 1961. s. 323

⁶URL: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5431.htm> (29.09.2006)

vedcom, mysliteľom a verejným činiteľom. Bol členom anglickej Vedeckej kráľovskej spoločnosti a dostal za svoje vedecké práce zlatú Copleyovu medailu. Nadviazal dobré styky nielen s francúzskou vládou, ale aj s väčšou časťou diplomatického zboru, pochopiteľne s výnimkou anglického vyslanca lorda Stormonta. Benjamin Franklin bol neskôr v roku 1778 vymenovaný za veľvyslanca. Kongres poslal Franklina do Paríža s dvoma rovnoprávnymi spoločníkmi Silasom Deanom a Johnom Jayom.⁷

V roku 1778 bol na miesto Silasa Deana poslaný z Ameriky do Paríža John Adams. Podľa všeobecne zaužívaných diplomatických pravidiel môže byť vymenovaný vyslanec do ktorejkoľvek krajiny len so súhlasom jej vlády. Adams dal prednosť použitiu nových metód v diplomacii podobných tým, ktoré použili Američania vo vojne, kde upustili od frontálneho útoku a prešli k menším prúdom. Americká milícia (oddiely domobrany), ktorá používala neregulárne metódy, preukazovala veľkú podporu pravidelnej armáde. V tejto súvislosti prišiel John Adams s myšlienkou preniesť taktiku neregulárnych akcií i do diplomacie. Neskôr vznikol dokonca názov „**miličná diplomacia**“. Adams navrhol Kongresu, aby si nevšímal tradíciu vymenovávať vyslanca len do krajín, s ktorými už boli nadviazané diplomatické styky a len tých vyslancov, ktorých akreditácia už dostala agrément, teda predbežný súhlas vlády krajiny, do ktorej bol vyslanec vymenovaný. Adams radil, aby boli vyslanci vysielaní do všetkých krajín, s ktorými Spojené štáty americké chceli mať styky, bez toho, aby sa žiadalo o súhlas vlád týchto krajín. Benjamin Franklin síce protestoval, ale bol len jedným z troch členov vyslaneckej misie a musel sa teda podriaďovať väčšine. Takúto iniciatívu Spojených štátov amerických proti všetkým zaužívaným diplomatickým zvyklostiam s cieľom presadiť sa na medzinárodnej scéne, vlády európskych štátov odmietali. S odmietaním takýchto „samozvaných“ vyslancov sa americká diplomacia stretla tak v Španielsku, ako aj v Nemecku, Rakúsku, Rusku či Holandsku. Holandsko uznalo Johna Adamsa ako vyslanca Spojených štátov amerických až v roku 1782.⁸

⁷Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl první. 1961. s. 327-328

⁸Tamtiež s. 330-331

1.2 Prijatie Ústavy Spojených štátov amerických

Ústava Spojených štátov amerických bola prijatá v roku 1787. Je nasledovníčkou Konfедераčných článkov prijatých v roku 1778, Magny Charty a anglickej Listiny práv.

Konfедераčné články obsahovali ešte mnoho slabín, ktoré sa revíziou úspešne pokúsili odstrániť v o desať rokov neskôr prijatej ústave. V prvom rade chýbala Kongresu na základe Konfедераčných článkov právomoc vyberať dane. Kongres mohol len požiadať štáty o príspevok do spoločnej pokladnice, ale kongresom žiadané sumy neboli nikdy aj reálne zaplatené. Ďalším slabým miestom Konfедераčných článkov bolo tzv. Liberum Veto, ktoré mal každý štát v prípade pozmeňovacích návrhov alebo dodatkov. Nielen, že všetky pozmeňovacie návrhy alebo dodatky museli byť ratifikované všetkými trinástimi štátmi, ale všetka dôležitá legislatíva potrebovala súhlas deviatich štátov. Vtedy nastala taká situácia, že keď niekoľko delegácií na prijímaní legislatívy chýbalo, jeden alebo dva štáty mohli zabrániť prijatiu veľmi dôležitých zákonov. V zásade sa dá povedať, že Konfедераčné články nedávali Kongresu, ani výkonnej moci, žiadne právomoci na donútenie štátov vykonať čokoľvek proti ich vôli a legislatíva prijatá Kongresom neplatila automaticky aj na územiach samotných štátov, ale musela byť v každom z nich osobitne podrobená procesu schvaľovania.⁹

Z týchto dôvodov silnelo volanie po revízii Konfедераčných článkov a silnejšej centralizovanej republike.

Vo februári 1787 bolo vo Filadelfii zvolané zhromaždenie zvolených zástupcov každého štátu, ktorí sa mali pokúsiť vypracovať znenie ústavy. Na vypracovaní konceptu novej Ústavy Spojených štátov amerických pracovalo spolu 55 delegátov, medzi ktorými nechýbali vynikajúci vodcovia alebo otcovia zakladatelia nového národa.¹⁰

Pri tvorbe konceptu existovali dva základné smery. Virginský plán, ktorého predstaviteľom bol James Madison, požadoval oddelenie zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci a skutočne celonárodnú vládu, ktorej zákony by boli

⁹URL: <http://www.answers.com/topic/history-of-the-united-states-constitution>
(29.09.2006)

¹⁰Tamtiež

záväzné tak pre jednotlivých občanov, ako aj pre štáty. Kongres mal byť rozdelený do dvoch komôr. Podľa tohto plánu mohol Kongres odmietnuť štátne zákony a sám definovať rozsah svojich právomocí, ako aj právomocí jednotlivých štátov. Newjerseyský plán navrhnutý Wiliamom Patersonom bol plán malých štátov, ktorý zachovával existujúce rovné zastúpenie štátov v jednokomorovom Kongrese, avšak dával Kongresu právomoc vyberať dane, regulovať obchod, vymenovať pluralitnú výkonnú moc (bez práva veta) a Najvyšší súd.¹¹

Výsledný návrh ústavy bol vytvorený na základe kompromisu medzi uvedenými smermi, aj keď s menšou prevahou Madisonovho plánu, ktorý je právom považovaný za otca americkej ústavy. V ústave sa však neriešil ani problém otroctva, ani rovnoprávnosti žien.

Posledný článok ústavy stanovil, že ústava vstúpi do platnosti potom, čo bude ratifikovaná deviatimi štátmi. Obhájcovia novej vlády, ktorí dávali prednosť silnej ústrednej vláde, neskôr prijali názov federalisti. Známi federalisti boli Hamilton, Madison a Jay, ktorí na podporu nového systému vlády napísali sériu komentárov známych ako Listy federalistov. Oponenti ústavy, ktorí presadzovali decentralizovaný federálny systém sa stali antifederalistami.¹²

Nová ústava bola krátko po jej schválení doplnená Listinou práv, čo presvedčilo posledné váhajúce štáty k jej ratifikácii. Dňa 13. septembra 1788 sa stala nová Ústava Spojených štátov amerických účinnou. V ten istý deň konfederalčný Kongres vybral New York ako sídlo novej vlády a určil termín volieb.

Z hľadiska medzinárodného práva sú dôležité nasledujúce právomoci prezidenta USA zakotvené v článku II. Ústavy Spojených štátov amerických: „Prezident je vrchným veliteľom armády a loďstva Spojených štátov a rovnako aj domobrany v jednotlivých štátoch, pokiaľ tieto vykonávajú službu pre celú Úniu... Prezident má právo po odporúčaní a so súhlasom Senátu uzatvárať medzinárodné zmluvy - súhlas musia vysloviť dve tretiny prítomných senátorov; po porade a so súhlasom Senátu vymenúva tiež veľvyslancov, iných zástupcov štátu a konzulov,...“¹³ Tieto ustanovenia vložili oblasť zahraničných vecí do rúk výkonnej moci. Niektoré právomoci však získala aj legislatívna moc, naprí-

¹¹Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených štátů amerických. 1998. s. 128

¹²Tamtiež s. 132

¹³Kresák, P. Kongres USA. 1993. s. 264

klad vyhlásiť vojnu, pridelovať finančné prostriedky, ratifikovať medzinárodné zmluvy a odsúhlasovať menovania vyslancov, konzulov a iných zástupcov štátu. Tieto právomoci dávajú Kongresu možnosť významne ovplyvňovať zahraničnú politiku. Dňa 19. mája 1789 poslanec James Madison z New Yorku predložil návrh zákona o vytvorení ministerstva zahraničných vecí - „Department of Foreign Affairs“ - na čele s ministrom zahraničných vecí. Prezident Washington tento zákon podpísal 27. júla 1789. V septembri 1789 bol prijatý druhý zákon, ktorý pridelil ďalšie vnútorné kompetencie novému ministerstvu a zmenil jeho názov na „**Department of State**“. Medzi vnútorné kompetencie Ministerstva zahraničných vecí patrí prevzatie, publikácia, distribúcia a uchovanie zákonov Spojených štátov amerických, úschova veľkej pečate („Great Seal“) Spojených štátov, overovanie kópií a príprava poverení na menovanie osôb do funkcií v exekutive a takisto úschova kníh, dokumentov a záznamov kontinentálneho Kongresu vrátane Ústavy Spojených štátov a Vyhlásenia nezávislosti.¹⁴

1.3 Otcovia zakladatelia

Za otcov zakladateľov sú považované vedúce osobnosti vtedajšej doby, ktoré stáli pri zrode novej republiky ako aj základných smerov budúcej zahraničnej politiky Spojených štátov amerických. Patria medzi nich George Washington, John Adams, Alexander Hamilton, Thomas Jefferson a James Madison. Všetci okrem Hamiltona sa neskôr stali aj americkými prezidentami.

Odkaz otcov zakladateľov sa nachádza v početnej zbierke úvah rozptýlených v bohatej korešpondencii, vládnych materiáloch, ako aj v množstve novinových článkov, ktoré teoreticky zdôvodnili kroky zahraničnej politiky Spojených štátov.

Alexander Hamilton bol konzervatívny realista. Zastával názor, že v medzinárodných vzťahoch existuje večný konflikt. Svoje predstavy vyjadroval najmä v článkoch známych ako *The Federalist Papers*, ktoré boli napísané v čase ratifikácie americkej ústavy, a okrem iného sa týkali vzťahu USA k európskym mocnostiam, osobitne k Francúzsku, s podporou ktorého sa podarilo Spojen-

¹⁴URL: <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/nr/14316.htm> (29.09.2006)

ným štátom získať nezávislosť od Anglicka. A. Hamilton neverí v trvalý mier medzi štátmi: „Príčiny nepriateľstva medzi národmi sú nevyčísľiteľné“, patria medzi ne „láska k moci, túžba po nadradenosti a dominancii...“¹⁵

Hamilton pochyboval, že úspešná zahraničná politika môže vychádzať z morálnych zásad a pocitu vďačnosti. Upozorňuje na zahraničnú politiku Francúzska a Španielska, ktoré podľa neho vstúpili do sporu USA s Anglickom nie „kvôli oddanosti americkej nezávislosti a slobode, ale na základe priania zmenšiť moc Anglicka. Práve to pokladali za svoj najhlavnejší záujem. Preto spojili svoje zbrane s našimi a zdieľali výdavky a nebezpečenstvá vojny. Vojny boli skončené, výhody z nich plynúce boli vzájomné, a teda účet je vyrovnaný“ píše A. Hamilton v liste Georgovi Washingtonovi v septembri 1790.¹⁶

Radikálni osvietenci ako Thomas Paine či Thomas Jefferson na rozdiel od konzervatívca Hamiltona neverili na večnú skazenosť človeka. Ich názory sú už o niečo bližšie k princípu morálky ako nositeľky zahraničnej politiky. Podľa T. Jeffersona by múdra zahraničná politika mala byť založená na predstave, že „naše zdravo vykalkulované záujmy s národmi, práve tak ako s jednotlivcami, budú vždy formulované neoddeliteľne od našich morálnych záväzkov.“¹⁷

Za všeobecný princíp pokladal, že každá krajina si egoisticky snaží získať výhody pre seba. Egoistický záujem štátu pri určovaní zahraničnej politiky má prioritu. Z toho vyplýva aj prirodzená nutnosť nedodržiavať zmluvy, keď sa tieto zmluvy dostanú do rozporu s aktuálnymi záujmami štátu. Vychádzajúc z týchto princípov, Hamilton nepokladal žiadne medzinárodné zmluvy a spojenecké zväzky za stále a smerodajné. Zmluvy medzi štátmi a ich plnenie sa nesmú zakladať na morálke, ale na meniacich sa záujmoch štátu. Keďže Hamilton neveril, že je možné zaistiť záujmy USA pomocou morálky či práva, obracal svoju pozornosť k sile. Za národný záujem považoval vytvorenie čo najsilnejšieho vojenského námorníctva. Varuje Američanov, že právo na neutralitu bude rešpektované len v prípade, keď bude chránené zodpovedajúcou

¹⁵The Works of Alexander Hamilton, zv. XI. New York, Londýn, G. P. Putnam's Sons (1903), s. 34-35, 37 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 19

¹⁶Tamtiež s. 20

¹⁷The Anglo-American Tradition in Foreign Affairs. Reading from Thomas Moore to Woodrow Wilson. Ed. With Commentary by A. Wolfers and L. W. Martin. New Haven, Yale University Press 1956, s. 157,158 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 23

mocou: „Krajina opovrhovaná pre svoju slabosť stráca dokonca privilégium byť neutrálnou.“¹⁸ Úlohu práva videl len v definovaní užívacieho resp. vlastníckeho práva moci, ktorá si už určité územie osvojila.

Osvietenci takisto podporovali vytvorenie vojenského námorníctva. Thomas Paine dokonca už v predvečer americkej revolúcie písal o nutnosti vytvoriť vlastné vojenské loďstvo na ochranu obchodných ciest a počítal, že výhodná geografická poloha Ameriky umožňuje, aby Amerika bola silnejšia ako Anglicko aj v prípade, že bude mať len dvadsať britských vojenských lodí.¹⁹

Vo vzťahu k Európe tvrdí Hamilton, že „žiadny rozumný človek nebude...tvrdiť, že sme celkom mimo jej dosah...“ V budúcnosti budeme môcť ovplyvniť správanie európskych národov voči nám prostredníctvom vytvorenia federálneho vojenského námorníctva. „Musíme dúfať, že sa skoro staneme v Amerike arbitrom Európy a budeme schopní usmerniť európsku konkurenciu v tejto časti sveta tak, ako môže diktovať náš záujem.“²⁰

Jefferson vo vzťahu k Európe tvrdil, že „by sme mali obzvlášť ďakovať tomu, že moci Európy musia vyrovnávať...vzťahy medzi sebou, že ich vlastná bezpečnosť vyžaduje prítomnosť všetkých ich síl doma... Nie je v našom záujme, aby celá Európa bola zredukovaná na jednu monarchiu...“²¹

Možno povedať, že názory otcov zakladateľov ovplyvnili ich nástupcov na dlhé desaťročia a formovali ďalšie generácie Američanov.

1.4 Počiatky izolacionizmu

Izolacionizmus v americkom pojatí neznamenal úplné odtrhnutie od medzinárodného diania. USA sa chceli dištancovať len od politického diania a konfliktov, ale na druhej strane chceli naďalej rozvíjať a zlepšovať hospodárske

¹⁸The Works of Alexander Hamilton, zv. XI. New York, Londýn, G. P. Putnam's Sons (1903), s. 261 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 22

¹⁹T. Paine: Common Sense and Crisis Papers. Halle, VEB Max Niemeyer Verlag, 1956, s. 85-87 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 23

²⁰The Works of Alexander Hamilton, zv. XI. New York, Londýn, G. P. Putnam's Sons (1903), s. 83,88 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 21,25

²¹The Anglo-American Tradition in Foreign Affairs. Reading from Thomas Moore to Woodrow Wilson. Ed. With Commentary by A. Wolfers and L. W. Martin. New Haven, Yale University Press 1956, s. 162-163 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 24

styky. Prvý americký prezident G. Washington to celkom presne vystihol vo svojom rozlúčkovom prejave, ktorý predniesol v septembri 1796 na konci svojho aktívneho politického života, na vytvorení ktorého mal nemalý podiel aj A. Hamilton. V tomto prejave je okrem iného obsiahnutá aj myšlienka: „veľkým pravidlom jednanja voči zahraničným štátom je rozširovať naše obchodné styky, ale zároveň mať s nimi čo najmenej politických stykov. Pokiaľ sme už prevzali záväzky, musia byť tieto záväzky plnené svedomite. Ale tu aj musíme prestať. Európa má systém veľmi dôležitých záujmov, ktoré nemajú s nami nič spoločné, alebo k nám majú veľmi vzdialený vzťah. Preto musí byť zaťahovaná do častých kontroverzií, príčiny ktorých sú vo svojej podstate cudzie našim záujmom. Pre nás preto musí byť nemúdre zaplietať sa do umelých pút a obvyklých striedavých výkyvov ich politiky alebo obvyklých kombinácií a kolízií ich priateľstva a nepriateľstva.“²²

Myšlienka amerického izolacionizmu je však oveľa staršia. Za jej pôvodcu sa pokladá Thomas Paine, ktorý vo svojom diele Zdravý rozum z roku 1775 varuje: „podriadenosť alebo závislosť na Veľkej Británii má sklon priamo zavliekať tento kontinent do európskych vojen a hádok... Keďže však Európa je naším obchodným trhom, nemali by sme vstupovať do žiadnych čiastkových spojení s akoukoľvek jej časťou.“ Paine si priamo kladie otázku, prečo by sa Amerika mala hádať so svetom, keď jej úlohou je obchod.²³

Ďalší z významných politikov John Adams sa takisto obával zatiahnutia USA do európskych sporov. Zmluvy s európskymi mocnosťami by sa mali obmedziť na výlučne obchodné zmluvy. Pokladá za dôležité zaviesť ako základ budúcej americkej zahraničnej politiky princíp, podľa ktorého by mali USA zachovať neutralitu vo všetkých budúcich európskych vojnách. V neposlednom rade túto základnú tézu podporoval aj T. Jefferson a zvýraznil to vo svojom prejave pri nástupe do prezidentskej funkcie v roku 1801 v slávnej vete: „Mier, obchod a čestné priateľstvá so všetkým národmi - zaplietanie sa do aliancií so žiadnym.“²⁴

²²Great Presidential Decisions. State Papers That Changed the Course of History. Ed. by R. B. Morris. New York, Fawcett Publications, Inc. 1969, s. 45 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 33

²³T. Paine: Common Sense and Crisis Papers. Halle, VEB Max Niemeyer Verlag 1956, s. 70, 68-69 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 34

²⁴URL: <http://odur.let.rug.nl/~usa/P/tj3/speeches/jef1.htm> (29.09.2006)

George Washington svoje názory preniesol aj do aktívnej zahraničnej politiky, keď 22. apríla 1793 vyhlásil neutralitu USA a zároveň dal najavo, že USA uznávajú francúzsku revolučnú vládu a považujú americko-francúzske spojenectvo z roku 1778 za naďalej platné.²⁵

Otcovia zakladatelia si veľmi dobre uvedomovali vtedajšiu situáciu na medzinárodnom poli, ako aj ekonomickú a vojenskú silu USA v spojení s jej geografickou polohou. Vedeli, že pokiaľ chcú v budúcnosti konkurovať európskym štátom, je potrebné sa najprv orientovať na vnútornú politiku, budovať armádu a loďstvo, rozvíjať obchodné styky s celým svetom a zbytočne neplytvat' svojimi silami v konfliktoch, ktoré nie sú pre Spojené štáty americké životne dôležité.

1.5 Monroeova doktrína

Monroeovu doktrínu vyhlásil prezident James Monroe vo svojom prejave ku Kongresu USA v decembri 1823. Na jej vytvorení sa významne podieľal John Quincy Adams, syn niekdajšieho prezidenta Johna Adamsa a neskorší prezident USA. Podnet na jej vytvorenie neprišiel zvnútra USA, ale z Veľkej Británie. George Canning, minister zahraničných vecí Veľkej Británie požiadal Spojené štáty o spoločný postup vo veci španielskych kolónií v Amerike, ktoré medzičasom vyhlásili nezávislosť. Veľká Británia sa totiž obávala Svätej Aliancie - spolku Španielska, Rakúska, Ruska a Francúzska a ich snahy o obnovenie monarchie v Južnej Amerike.

Prezident Monroe požiadal bývalých prezidentov T. Jeffersona a J. Madisona o radu. Obaja, napriek tomu, že boli anglofobisti, sa postavili za čo najtesnejšie spojenectvo s Veľkou Britániou, ktorá svojou námornou prevahou mala zabezpečiť bezpečnosť Spojených štátov. Jediný John Q. Adams reálne odhadol stav vtedajšej situácie na medzinárodnej scéne. Usudzoval, že vlastné záujmy prinútiť Veľkú Britániu, aby zaujala voči Spojeným štátom priateľský postoj. Nemohla dovoliť posilnenie európskych mocností prostredníctvom zásahov v Amerike. Musela podporovať Spojené štáty, aj keď by vyhlásili zásady Monroeovej doktríny samostatne, bez Veľkej Británie. Na druhej strane

²⁵Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 65

Spojené štáty nemali v tej dobe dostatok síl k tomu, aby zabránili európskym mocnostiam v zásahoch do záležitostí Ameriky. Monroeova doktrína sa stala reálnou politikou tým, že sa oprela o silu vojenského loďstva plávajúceho pod britskou vlajkou. J. Q. Adams preto zaujal radikálne stanovisko proti akémukoľvek spojenectvu Veľkej Británie a USA, z obavy že by Veľká Británia mohla zasahovať do vnútorných záležitostí USA. Briti navyše chceli, aby sa Spojené štáty zaviazali, že sa nebudú snažiť o získanie žiadnych ďalších území vrátane Kuby, Texasu, či Kalifornie a Adams sa takémuto záväzku snažil radšej vyhnúť. Dokonca aktívne prejavil záujem o možné pričlenenie Kuby k USA, o čom svedčia jeho známe výroky: „Od tej chvíle čo sme sa stali nezávislým národom, je priamo zákonom prírody, že pevnina Severnej Ameriky musí byť našou doménou, tak ako musí Mississippi tiecť do mora.“²⁶ a „Jablko odtrhnuté búrkou zo stromu si nemôže vyberať, môže spadnúť jedine na zem...môže tiahnuť jedine k materskému lonu, k Severoamerickej únii.“²⁷ Prezident Monroe sa priklonil k Adamsovmu názoru a jeho zdôvodneniam a vyhlásil Monroeovu doktrínu bez akýchkoľvek spojenectiev s Veľkou Britániou.

Monroeovou doktrínou začal tzv. hemisférický izolacionizmus. Jeho obsahom bol záväzok Spojených štátov ochraňovať celú západnú pologuľu, i za cenu vojny pred rozpínavosťou európskych impérií. V úvode Monroe zdôrazňuje, že politický systém európskych mocností „je podstatne odlišný...od systému amerického“, a preto „budeme pokladať každý pokus (európskych mocností) rozšíriť ich systém do ktorejkoľvek časti tejto hemisféry za nebezpečný pre náš mier a bezpečnosť“. Upozorňuje, že „americké kontinenty vďaka slobode a nezávislosti, ktoré si osvojili a ktoré uskutočňujú, nemôžu byť odnes objektom budúcej kolonizácie nejakej európskej mocnosti“. Prehlasuje, že „nikdy sme sa nemiešali do záležitostí existujúcich kolónií a krajín závislých na európskych mocnostiach a nebudeme sa miešať“, ale zároveň tvrdí, že „občania Spojených štátov prechovávajú sentimentálne priateľstvo k slobode

²⁶Memoirs of John Quincy Adams, Comprising Portions of His Diary... et by C. F. Adams, Philadelphia 1874-1877, vol. IV, s. 438-439 citované v: Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl první. 1961. s. 442

²⁷A.K.Weinberg, Manifest Destiny, Baltimore 1935, s. 229 citované v: Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl první. 1961. s. 442

a šťastiu svojich krajanov na tejto strane Atlantiku“.²⁸

Základná myšlienka Monroeovej doktríny znie: Amerika Američanom. Táto téza obsahuje jednak prehlásenie USA, že sa nebudú miešať do európskych záležitostí a sporov a zároveň požiadavku nekolonizácie Amerického kontinentu európskymi mocnosťami v budúcnosti s poznámkou o akceptovaní súčasného stavu existujúcich kolónii a nezasahovania do neho. USA prezentuje svoj expanzionistický program, kde sa má Americký kontinent stať v budúcnosti sférou politického i ekonomického vplyvu Spojených štátov amerických. Monroeova doktrína mala teda dve základné zásady: obrannú a útočnú.

Samotný prejav prezidenta Monroea v danej dobe nevzbudil veľkú pozornosť či už v Spojených štátoch alebo v zahraničí, ktoré neprejavilo ani toľko záujmu, aby ju odmietlo. V podstate išlo o vyhlásenie zámerov amerického prezidenta adresované Kongresu. Doktrína nebola zakotvená v medzinárodnom práve. Svoj význam nadobudla až časom a jej samotná interpretácia sa menila, avšak veľmi dlho určovala základnú tendenciu zahraničnej politiky USA.

1.6 Expanzívna politika USA

V nasledujúcich desaťročiach bola Monroeova doktrína použitá viacerými americkými prezidentami ako zdôvodnenie rozširovania územia USA. „Veľmocenská politika USA nemala mať protiváhu. Spojené štáty mali mať zaručenú absolútnu prevahu. Monroeova doktrína sa menila z doktríny neintervencie európskych mocností v doktrínu intervencie Spojených štátov.“²⁹ Základným cieľom zahraničnej politiky USA sa stali anexie cudzích území. Prezident James K. Polk vo svojom výročnom prejave ku Kongresu zdôraznil platnosť Monroeovej doktríny a varoval pred prenesením európskeho princípu mocenskej rovnováhy na Severnú Ameriku. Jeho pojetie bolo označované aj ako Polkova doktrína. “Zjavné predurčenie bielych Severoameričanov, ktoré ich predurčovalo dobyť a sprístupniť celý kontinent dosiahlo za Polkovej demokra-

²⁸Great Presidential Decisions. State Papers That Changed the Course of History. Ed. by R. B. Morris. New York, Fawcett Publications, Inc. 1969, s. 102,103 citované v: Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 36

²⁹Krejčí, O. USA a mocenská rovnováha. 1989. s. 38

tickej administratívy svojho vrcholu: v období 1845-1848 získal mladý národ k osídľovaniu obrovské územie dnešných štátov Arizona, Kalifornia, Nevada, Texas a Utah, ako aj časti Nového Mexika, Colorada a Wyomingu. Teritórium Spojených štátov sa tak behom Polkovho funkčného obdobia zväčšilo o dve tretiny.³⁰

Ďalším významným úspechom USA bola kúpa Aljašky od Ruska v roku 1867 za 7,2 milióna dolárov. Rokovania s Ruskom viedol minister zahraničných vecí William H. Seward. Aljaška sa stala strategicky dôležitým územím okrem iného aj kvôli svojmu nerastnému bohatstvu. Jej kúpa naznačila koniec ruských snáh o rozšírenie obchodu a osídlenie tichomorského pobrežia Severnej Ameriky a bola dôležitým krokom Spojených štátov na ceste stať sa mocnosťou v oblasti Ázie a Tichomoria.

V oblasti Tichomoria prejavovali USA vehementný záujem o Havaj. V roku 1875 uzavreli Spojené štáty a Havaj recipročnú zmluvu, na základe ktorej mohol Havaj vyvážať cukor do USA bez cla a na oplátku Havaj nespřístupnil svoje teritórium iným štátom. Po zvrhnutí kráľovnej Liliuokalani revolúciou za pomoci USA v januári 1893 bol v krajine vyhlásený americký protektorát a v roku 1898 prebehla anexia Havaja, ktorá rozšírila americké teritórium do Tichomoria.³¹ Ďalším príkladom amerického vplyvu je Americká Samoa, ktorá je pod definitívnou kontrolou USA od roku 1900.

Počas funkčného obdobia prezidenta W. McKinleyho bola rozpútaná krátka vojna so Španielskom, v ktorej USA porazili španielsku obranu na Kube, v Portoriku, Guame a Filipínach. V parížskej zmluve z roku 1898 sa rozhodlo o osude týchto kolónií. Spojené štáty sa vzdali anexie Kuby už v tzv. Tellerovom dodatku k vyhláseniu vojny. Získali však Portoriko, Guam a Filipíny. Jediné Filipíny získali nezávislosť od USA v roku 1946. Portoriko a Guam sú dodnes súčasťou „Amerického Commonwealthu“.

McKinleyho minister zahraničných vecí Hay inicioval tzv. **„doktrínu otvorených dverí“** voči Číne. Jej obsahom bola výzva Veľkej Británii, Rusku, Francúzsku, Nemecku, Japonsku a niektorým ďalším krajinám dodržať:

³⁰Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 174-175

³¹Paterson, T.G. a kol. American foreign policy: A History to 1914, third edition. 1988. s. 172-173

- neporušovanie práv žiadneho dohodnutého prístavu a neporušovanie zákonov v záujmových sférach druhých krajín
- rovnosť colných sadzobníkov v prístavoch
- rovnosť lodných a železničných poplatkov

Cieľom bolo uchovať rovnoprávny a voľný prístup k čínskemu trhu a udržať územnú celistvosť čínskeho cisárstva. Všetky oslovené mocnosti túto výzvu s menšími výhradami akceptovali. USA pokladali Čínu za najdôležitejší trh budúcnosti pre vývoz tovaru a kapitálu. Preto zaujali pozíciu „ochrancu Číny“.

Mimoriadne významnou bola zahraničná politika prezidenta Theodora Roosevelta. Jeho najväčším úspechom bolo získanie územia pre Panamský prieplav zmluvou s Panamou z roku 1903 ako odmenu za garanciu panamskej nezávislosti. USA zaplatili jednorazovú platbu 10 miliónov dolárov a zaviazali sa platiť ročnú rentu vo výške 250 tisíc dolárov. Panamský prieplav bol dokončený v roku 1914 a symbolizoval technologický pokrok a ekonomickú silu USA. Neskôr, v roku 1977 boli podpísané dve nové zmluvy s Panamou: Zmluva o Panamskom kanáli a Zmluva o trvalej neutralite a využívaní Panamského kanála³². Prieplav je pod úplnou kontrolou Panamy od 1. januára 2000.

Theodore Roosevelt bol zástancom Monroeovej doktríny, ktorú doplnil o dodatok (Corollary) z decembra 1904, podľa ktorého prevezme USA v karibskej oblasti rolu polície a bude kontrolovať tamojších držiteľov moci. Napríklad Kuba musela v roku 1903 akceptovať obmedzenie svojej zvrchovanosti a odovzdať USA námornú základňu Guantanamo. Známym výrokom Roosevelta je „Hovorte mierne, ale noste veľkú palicu“. Táto veľká palica predstavovala americké vojenské námorníctvo, ktoré chcel Roosevelt v prvom rade použiť na zastrašovanie proti nemeckým expanzívnym snahám v Latinskej Amerike a proti japonským ambíciám v Ázii, ktoré ohrozovali Monroeovu doktrínu. Američania sa obávali, že politický nárok USA o nadvládu nad celou západnou pologuľou nezodpovedal reálnym ekonomickým a mocenským pomerom v Latinskej Amerike. Zároveň od roku 1890 výrazne narástla pripravenosť

³²Mráz, S., Poredoš, F., Vršanský, P. Medzinárodné verejné právo. 2003. s. 128

Európy chrániť vlastné záujmy vojenskou intervenciou v Ázii a v Afrike, ako aj v Južnej a Strednej Amerike. Roosevelt sa obával, že intervenciám zo strany Európy z hľadiska medzinárodného práva nič nebránilo a presadzovanie Monroeovej doktríny bolo iba mocenskou záležitosťou. Vojenské námorníctvo ako politický nástroj zastrašovania získalo pre neho veľký význam. Pripustil, že Monroeova doktrína slúži najmä vlastným záujmom americkej bezpečnosti. Nepripustil však, že americká nadvláda je v karibských krajinách rovnako nenávidená ako európska. Roosevelt podporoval rozširovanie americkej námornej flotily. Dosiahol, že na konci jeho funkčného obdobia sa USA stali druhou najväčšou námornou mocnosťou na svete.³³

V rokoch 1909-1913 prezident W.H. Taft a jeho minister zahraničných vecí P.C. Knox presadzovali zahraničnú politiku známu ako „**dolárová diplomacia**“. Cieľom tejto diplomacie bolo vytvoriť stabilitu a poriadok v zahraničí, ktorý by umožnil čo najlepšie presadenie amerických komerčných záujmov. Súkromný kapitál sa mal použiť na presadenie amerických záujmov v cudzine. Táto forma diplomacie sa zviditeľnila pri amerických intervenciách v Karibiku a Strednej Amerike - hlavne v opatreniach, ktoré mali zaistiť bezpečnosť amerických investícií v tejto oblasti. V Číne Knox zabezpečil vstup amerického bankového konglomerátu vedeného J.P. Morganom do Európou financovaného konzorcia, ktoré zaistovalo stavbu železnice medzi mestami Huguang a Kantón. Napriek svojim úspechom táto diplomacia nebola schopná zabrániť ekonomickej nestabilite a následným revolúciám v krajinách ako Mexiko, Dominikánska Republika, Nikaragua alebo Čína.³⁴

V závere možno skonštatovať, že americká zahraničná politika do obdobia prvej svetovej vojny mala expanzívny charakter. Jej cieľom bolo povýšenie USA na svetovú vojenskú, ekonomickú a politickú veľmoc. Prejavilo sa to rozširovaním vojenského námorníctva, prienikom amerického kapitálu a výrobkov na svetové trhy a postupným nárastom intenzity zásahov do medzinárodnej politiky. Po rozšírení svojho územia na kontinente a získaní strategických ostrovov ako napr. Havaj a Samoa zaistovali USA svoje vedúce postavenie intervenciami do okolitých, prevažne latinskoamerických krajín.

³³Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 310-313

³⁴URL: <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/gp/16324.htm> (21.10.2006)

2 Zahraničná politika USA v rokoch 1914 - 2000

2.1 Obdobie prvej svetovej vojny

Americký prezident Woodrow Wilson, ktorý zohrával kľúčovú úlohu v období prvej svetovej vojny, už v dolárovej diplomacii svojho predchodcu Knoxa nepokračoval a okrem iného odvolal americkú účasť v medzinárodnom konzorciu pre obnovu Číny.³⁵

Prvej svetovej vojne predchádzala americká intervencia v Mexiku. Veľkou Britániou podporovaný generál Victoriano Huerta tu začiatkom roku 1913 zorganizoval vojenský puč a prebral moc nad krajinou. Wilson nového prezidenta Huerta neuznal, odvolal amerického vyslanca z Mexika a požadoval Huertovu demisiu a slobodné demokratické voľby. Podporoval jeho protivníkov vedených Venustianom Carranzom, ktorý sa neskôr stal mexickým prezidentom. Do vzniknutej občianskej vojny v roku 1914 sa vojenskou intervenciou zapojili aj Spojené štáty americké. Veľká Británia ustúpila od podpory Huerta. Ako protislužbu im Wilson ustúpil od revízie anglo-amerického Hayovo-Pauncefotovej zmluvy o režime Panamského prieplavu. Toto zaručilo rovnaké podmienky pre prechod britských a amerických lodí cez tento prieplav, čo bolo pre Britániu ekonomicky dôležité. Neskôr mali USA problémy aj s novým prezidentom Carranzom, ktorý znevýhodňoval okrem iného aj americký ropný priemysel v Mexiku.³⁶

Po vypuknutí vojny v Európe nebolo v záujme USA sa do tohoto konfliktu zapojiť. Vzhľadom na národnostné zloženie obyvateľstva USA v tomto čase by pripojenie sa ku ktorejkoľvek strane konfliktu mohlo spôsobiť vnútorné nepokoje. „V roku 1910 bolo z 95 miliónov obyvateľov Spojených štátov viac než 32 miliónov prisťahovalcov prvej či druhej generácie, ktorí si uchovali tesné väzby ku krajinám, ktoré boli ich starou vlasťou. Medzi 13 miliónmi ľudí pochádzajúcich z bojujúcich krajín tvorilo najpočetnejšiu skupinu 8 miliónov amerických Nemcov a štyri milióny amerických Írov,

³⁵Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 330

³⁶Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl třetí. 1967. s. 77-78

ktorí prechovávali hlboko zakorenené nepriateľstvo k Británii.“³⁷ Tieto skupiny sympatizovali s politikou ústredných veľmocí - Nemeckom, Talianskom a Rakúsko-Uhorskom.

S novovzniknutým konfliktom narástol dopyt po vojenských dodávkach z USA, na ktoré si však zúčastnené krajiny potrebovali zadovážiť pôžičky. Aj keď prezident Wilson verejne hlásal neutralitu, jeho politika poskytovania pôžičiek obom bojujúcim stranám bola v značnom rozpore s týmto postojom. Spojené štáty, skôr ako vstúpili do konfliktu, poskytli štátom Dohody (Veľká Británia, Francúzsko, Rusko) pôžičky vo výške dvoch miliárd dolárov a Nemecku iba 27 miliónov dolárov.³⁸ Pre USA sa otvoril nový obrovský trh zbrojného priemyslu, potravín a surovín. Nemecko bolo v dodávkach z USA značne obmedzené. Dôvodom bola britská blokáda nemeckých prístavov. Vzhľadom na následne vzniknutú ekonomickú viazanosť USA na krajiny Dohody, bolo v záujme amerického kapitálu, aby zvíťazili krajiny Dohody. Toto by ušetrilo USA od hospodárskych škôd spôsobených porážkou týchto krajín.

Na jar roku 1915 dochádza k vyhláseniu neobmedzenej ponorkovej vojny zo strany Nemecka, ako odpoveď na britskú námornú blokádu. Nemecké ponorky začali potápať obchodné lode bez ohľadu na to, pod ktorou vlajkou sa plavia. Vlnu pobúrenia spôsobilo potopenie britskej námornej dopravnej lode Lusitania pri Írsku a tiež francúzskeho parníka Sussex v Lamanšskom prielive. K americko-nemeckému konfliktu však nedošlo, lebo v máji 1915 sa Nemecko v tzv. Sussexskom záväzku zaviazalo ukončiť neobmedzenú ponorkovú vojnu, čo bolo reakciou na americké ultimátum. Wilson sa následne snažil nadviazať mierové rokovania medzi zúčastnenými krajinami, žiaľ neúspešne.

Nemecko sa 31. januára 1917 rozhodlo pokračovať v neobmedzenej ponorkovej vojne. Vyhlásilo, že všetky plavidlá vo vojenskej zóne, či už neutrálne alebo patriace niektorej z bojujúcich strán budú bez varovania potopené. Následne na to USA prerušili diplomatické styky s nemeckou vládou. V marci potopili nemecké ponorky päť amerických obchodných lodí. Kabinet prezidenta Wilsona 20. marca 1917 jednomyseľne schválil vyhlásenie vojny Nemecku. Toto vyhlásenie bolo schválené na následnom mimoriadnom za-

³⁷Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 500

³⁸Tamtiež. s. 501

sadnutí Kongresu a podpísané prezidentom Wilsonom 6. apríla 1917, čo je oficiálny termín vstupu USA do vojny. Rakúsko-Uhorsku bola vojna vyhlásená v decembri 1917.

Nasadenie amerických jednotiek zmenilo pomer síl na západnom fronte. Nemci boli po niekoľkých mesiacoch donútení k ústupu. S blížiacim sa koncom vojny predložil Wilson Kongresu vyhlásenie známe ako „Wilsonových 14 bodov“³⁹. Vo svojom vyhlásení okrem iného vyžadoval slobodu moreplavby, odstránenie prekážok a rovnaké podmienky v medzinárodnom obchode, záruku obmedzenia zbrojenia, riešenie koloniálnych otázok, úpravu hraníc štátov zúčastnených v prvej svetovej vojne, vytvorenie nových štátov (napr. národmi pôvodného Rakúsko-Uhorska) a vytvorenie všeobecného združenia národov.

Dňa 11. novembra 1918 bolo v Compiègne uzavreté prímerie - koniec prvej svetovej vojny. Nasledovali Parížske mierové rokovania v období od januára do mája 1919. Výsledkom týchto rokovaní bola Versailleská mierová zmluva z 28. júna 1919 medzi Spojencami a Nemeckom. Novú nemeckú vládu sa podarilo donútiť podpísať túto zmluvu iba pod veľkým nátlakom. V tejto zmluve sa vo veľkej miere odzrkadlilo Wilsonových 14 bodov. Okrem iného obsahovala aj ustanovenie o založení Spoločnosti národov.

Spoločnosť národov bola novozriadená medzinárodná organizácia, predchodca OSN. Úlohou organizácie bola povojnová demilitarizácia, udržanie svetového mieru, prevencia pred ďalšími vojnovými konfliktmi pomocou zásad kolektívnej bezpečnosti a diplomatického vyjednávania. Zakladajúcimi členskými krajinami boli štáty, ktoré sa zúčastnili prvej svetovej vojny okrem Nemecka a novo-vzniknuté štáty, ako napríklad Poľsko a Československo. Druhou skupinou boli štáty, ktoré boli vyzvané k vstupu do Spoločnosti, ako napríklad Dánsko, Nórsko alebo Španielsko. Tretiu kategóriu tvorili všetky ostatné štáty, na ktorých vstup do Spoločnosti bol potrebný súhlas dvoch tretín zhromaždenia a jednomyselné uznesenie rady. Za sídlo Spoločnosti bola zvolená švajčiarska Ženeva. Hlavnými orgánmi Spoločnosti národov boli Zhromaždenie všetkých členov Spoločnosti a Rada, ktorá mala Stály sekretariát. Rada mala päť stálych a štyroch nestálych členov. Stálymi členmi mali byť Taliansko, Japonsko, Francúzsko, USA a Veľká Británia. USA však do

³⁹URL: <http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918/14points.html> (29.10.2006)

organizácie nevstúpili.

Prezident W. Wilson prišiel s návrhom členstva Ameriky v Spoločnosti národov až začiatkom roku 1917, kedy vo svojom prejave k Senátu prekvapivo použil ako model Monroeovu doktrínu: „Nenavrhujem nič iné, než aby národy v jedinej zmluve prijali doktrínu prezidenta Monroea ako platnú pre celý svet: žiadny štát by nemal usilovať o rozšírenie svojho zriadenia na akýkoľvek iný štát či ľud...a aby sa od tejto chvíle všetky štáty vyhli zaväzujúcim alianciám, ktoré by ich vtiahli do mocenského súperenia...“⁴⁰ Versailleská zmluva, ktorej súčasťou bolo zriadenie Spoločnosti národov však následne nebola ratifikovaná americkým senátom, čo bolo veľkým neúspechom prezidenta Wilsona. Dôvodom odmietnutia boli najmä výhrady voči členstvu USA v Spoločnosti národov. V americkej verejnosti bol totiž ešte stále prechovávaný odpor voči akémukoľvek zväzku či aliancii, najmä pokiaľ z neho plynuli požiadavky aj voči Spojeným štátom. Izolacionisti tvrdili, že Spoločnosť národov „ohrozuje dva piliere historickej americkej politiky - Monroeovou doktrínou a izolacionizmus. Spoločnosť národov podľa nich bola s Monroeovou doktrínou nezlučiteľná, pretože kolektívna bezpečnosť dávala Spoločnosti právo, ba od nej vyžadovala, aby sa angažovala v sporoch na území západnej pologule. S izolacionizmom bola nezlučiteľná preto, že Spoločnosť zaväzovala Spojené štáty, aby sa angažovali v sporoch mimo územia západnej pologule.“⁴¹ Významným sa stal výsledok volieb v roku 1918, ktoré vyhrala Republikánska strana, čím získala prevahu v Senáte. Následne dvakrát zablokovala ratifikáciu zmluvy, čiastočne z dôvodov uprednostňovania izolacionizmu spojeného s neuznávaním Spoločnosti národov a čiastočne pre vysoké reparácie.

USA prestali byť zárukou versailleského mieru a Spoločnosti národov. Oslabila sa aj anglo-americká garancia udržania demilitarizácie Porýnia, tiež dohodnutá v Paríži. Wilsonov príspevok k obsahu zmluvy však nebol stratený, lebo po ratifikácii ostatnými zmluvnými stranami vstúpila Versailleská mierová zmluva v nezmenenej podobe do platnosti aj bez USA.⁴²

⁴⁰Wilson, Woodrow, reč v senáte, 22.januára 1917, Arthur S. Link (ed.), *The Papers of Woodrow Wilson*, zv. 40, Princeton University Press, Princeton (N.J.) 1966. s. 539 citované v: Kissinger, H. *Umění diplomacie*. 1999. s. 235

⁴¹Kissinger, H. *Umění diplomacie*. 1999. s. 378

⁴²Heideking, J. *Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona*. 1999. s. 338

Obdobie prvej svetovej vojny sa niekedy hodnotí aj ako koniec klasického izolacionizmu v Spojených štátoch amerických.

2.2 Medzivojnové obdobie

Vzhľadom na to, že Senát Spojených štátov amerických neprijal Versailleskú mierovú zmluvu a USA boli jednou z víťazných krajín prvej svetovej vojny, v auguste 1921 bola uzavretá separátna mierová zmluva medzi USA a Nemeckou ríšou, nazývaná tiež **Berlínska zmluva**. V tejto zmluve si USA zaistili všetky práva a výhody plynúce z Versailleskej mierovej zmluvy, bez toho, aby pritom prijímali aj povinnosti, ktoré z nej vyplývali, najmä odmietli články týkajúce sa založenia Spoločnosti národov. Neprijatie Versailleskej mierovej zmluvy Spojenými štátmi a následné uzavretie samostatnej mierovej zmluvy s Nemeckom výrazne narušili celý Versailleský mierový systém vytvorený po prvej svetovej vojne.

Prezident USA Warren G. Harding následne v októbri 1921 zvolal do Washingtonu medzinárodnú odzbrojovaciu konferenciu, keďže silnelo presvedčenie, že prvú svetovú vojnu spôsobili závody v zbrojení a trvalý mier môže priniesť len obmedzenie zbrojného arzenálu. Briti ani Američania spolu nechceli v tejto oblasti súperiť. Existovala tu však hrozba z rastu japonskej námornej sily. Z tejto konferencie vzišli 3 dohody. Spojené štáty, Veľká Británia, Japonsko, Francúzsko a Taliansko podpísali tzv. **zmluvu piatich mocností**. Táto zmluva obsahovala plán amerického ministra zahraničných vecí Charlesa E. Hughesa zavedenia limitu pre tonáž vojenského námorníctva. Vyhlásila „akési desaťročné námorné prázdniny, počas ktorých sa nemali stavať žiadne vojenské lode prvej triedy (bojové a materské lietadlové lode). Mocnosti sa tiež dohodli, že nebudú naďalej posilňovať pozície v Tichomorí. Zmluva vo svojom dôsledku rozdelila svet: Spojené štáty disponovali najväčšou námornou silou na západnej pologuli, Japonsko bolo najmocnejším v západnom Tichomorí a Veľká Británia ovládla oblasti od Severného mora po Singapur.“⁴³ Druhou dohodou uzavretou na tejto konferencii bola zmluva štyroch mocností (Spojených štátov, Veľkej Británie, Japonska a Francúzska)

⁴³Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 587

o vzájomnom rešpektovaní svojich tichomorských pozícií, a teda garancii svojich dŕžav v oblasti Tichého oceánu. „Pri ratifikácii tejto dohody Senát pripojil obmedzenie, podľa ktorého táto dohoda nezaväzovala Spojené štáty k použitiu sily proti agresii. Inými slovami, jediný význam tejto zmluvy spočíval v tom, že existovala a jej nedodržanie nevedlo k žiadnym dôsledkom. Amerika sa plánovala rozhodovať prípad od prípadu, ako keby žiadna zmluva neexistovala.“⁴⁴ V tretej, deväťstrannej zmluve sa k signatárom zmluvy piatich mocností pripojili Čína, Belgicko, Portugalsko a Holandsko. Všetky krajiny sa zaviazali podporovať politiku otvorených dverí a územnú celistvosť Číny. Všetky tieto zmluvy neobsahovali žiadne skutočné záväzky a chýbala im úprava o zodpovednosti a sankciách. Napríklad zmluva o námornom odzbrojení určovala limity len pre vojenské lode prvej triedy, zatiaľ čo závody v budovaní krížnikov, torpédoborcov, ponoriek a ďalších menších plavidiel pokračovali.⁴⁵ Washingtonská konferencia bola namierená proti záujmom ZSSR a Číny ako tichomorských veľmocí. Dokončila rozdelenie sveta na Ďalekom východe. V tomto zmysle bola vlastne doplnkom rokovaní vo Versailles.⁴⁶

V roku 1924 bol na medzinárodnej konferencii v Londýne prijatý **Dawesov plán**, nazvaný po americkom bankárovi, ktorý mal preskúmať spôsoby ako vyrovnať nemecký rozpočet, zaistiť stabilizáciu meny a tým vyriešiť otázku platieb reparácií. „Hlavné otázky, ktorými sa plán zaoberal sa dajú zhrnúť takto: stabilizácia nemeckej meny, zdroje úhrady reparácií, problém prevodu, hospodárska jednota Nemecka, moratórium a výška ročných platieb Nemecka.“⁴⁷

Prvoradým cieľom Dawesovho plánu bolo vytvorenie priaznivých podmienok pre prenikanie amerického kapitálu do nemeckého hospodárstva. Reparácie, ktorých urovanie malo byť obsahom Dawesovho plánu boli odsunuté do pozadia. USA a z menšej časti aj Veľká Británia mali už totiž plány na intenzívne investície do nemeckého hospodárstva. Plán stanovil poskytnutie veľkej medzinárodnej pôžičky Nemecku na stabilizáciu nemeckej marky (800 miliónov nemeckých mariek), ktorú mali z veľkej časti poskytnúť Spojené štá-

⁴⁴Kissinger, H. Umění diplomacie. 1999. s. 379

⁴⁵Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 588

⁴⁶Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl třetí. 1967. s. 277

⁴⁷Tamtiež. s. 401

ty. Dawesov plán nestanovil celkovú čiastku reparácií, ani definitívnu lehotu ich zaplataenia. Určil len výšku nemeckých ročných splátok. Vychádzal z toho, že Nemecko bude potrebovať štyri roky na stabilizáciu svojho hospodárstva a financií a poskytol mu na toto obdobie čiastočné moratórium. Dawesov plán odrážal politiku aktívneho zasahovania USA do riešenia európskych otázok, ktorej cieľom bolo posilnenie vplyvu dolára v tejto oblasti. Dolárová diplomacia dosiahla významný úspech, keď USA dostali právo veta v otázke sankcií v prípade nedodržiavania záväzkov zo strany Nemecka.⁴⁸

Na povojnovej obnove Nemecka sa najvýznamnejšie podieľali Spojené štáty americké. Nemecký minister zahraničných vecí v roku 1928 prehlásil, že zahraničná politika Nemecka v povojnovom období „nenašla nikde úprimnejšie pochopenie než v Spojených štátoch.“⁴⁹ Spojené štáty v týchto rokoch poskytli Nemecku úvery, ktoré dosahovali niekoľko miliárd dolárov. Okrem finančných ziskov bolo cieľom USA oslabiť pozície Veľkej Británie, Francúzska a ZSSR v Európe prostredníctvom Nemecka. Vďaka neustálemu prílivu amerického kapitálu do krajiny a úzkej spolupráci nemeckých monopolov s americkými, dosiahla priemyselná výroba Nemecka už v roku 1927 predvojnovú úroveň a v niektorých odvetviach (výroba ocele, ťažba uhlia) ju dokonca predbehla. Všetky tieto aspekty vytvárali predpoklad pre remilitarizáciu Nemecka vykonávanú spočiatku tajne a v pomerne malom meradle, neskôr stále otvorenejšie. Budovala sa armáda niekoľkonásobne početnejšia než mali byť nemecké ozbrojené sily podľa ustanovení Versailleskej zmluvy. Nemecko sa čím ďalej viac domáhalo revízie Dawesovho plánu. K tomuto kroku došlo tzv. **Youngovým plánom** v roku 1930. Na rozdiel od Dawesovho plánu, Youngov plán stanovil celkovú výšku reparácií, ktoré malo splatiť Nemecko na 113,9 miliardy mariek. Výška ročných splátok bola značne znížená: bola stanovená pre najbližších 37 rokov čiastkou okolo 2 miliard mariek ročne. Po uplynutí tejto lehoty mala byť výška splátok znovu preskúmaná alebo zachovaná v pôvodnom rozsahu. Dôležité zmeny nastali v systéme odvádzania reparácií. Naďalej sa mali odvádzat' len zo ziskov železníc a z príjmov štátneho rozpočtu. Zrušilo sa odvádzanie ziskov priemyslu a tiež finančná kontrola a kontrola

⁴⁸Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl třetí. 1967. s. 400-407

⁴⁹Zehn Jahre. Deutsche Geschichte 1918-1928, Berlín 1928, s. XI citované v: Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl třetí. 1967. s. 521

nemeckého národného hospodárstva. Pre Versailleský mierový systém to bol ďalší trpký zásah.⁵⁰

Americká povojnová zahraničná politika bola príznačná pacifistickou diplomaciou. Svoj vrchol dosiahla podpísaním **Briand-Kelloggovo paktu** v roku 1928. Tento pakt sa stal multilaterálnou zmluvou, ku ktorej sa pripojilo viac než 60 štátov. Jeho signatári sa zriekli vo svojich vzájomných stykoch vojny ako prostriedku národnej politiky. Vyhlásili, že na urovanie alebo vyriešenie všetkých sporov alebo konfliktov, nezávisle na tom akým spôsobom vznikli, musia zmluvné strany medzi sebou použiť len nenásilné prostriedky. V poslednom článku paktu bolo ustanovenie, podľa ktorého sa môžu k paktu pripojiť všetky ostatné štáty.⁵¹ Paktu však chýbal efektívny bezpečnostný mechanizmus, ktorý by bolo možné v prípade porušenia použiť.

Tridsiate roky 20. storočia boli v znamení odzbrojovacích konferencií, ktoré však v konečnom dôsledku nepriniesli dlhodobé výsledky. V roku 1930 sa konala námorná konferencia v Londýne. USA sa tu spolu s Veľkou Britániou a Francúzskom dohodli na maximálnej tonáži krížnikov, torpédoborcov a ponoriek. Táto dohoda nemala dlhé trvanie. Na odzbrojovacej konferencii v Ženeve v roku 1932 predniesol americký prezident Hoover návrh na úplné zakázanie útočných zbraní a zredukovanie národných bojových síl o tretinu. Ostalo však len pri dobrom úmysle.

V roku 1932 bola vyhlásená **Stimsonova doktrína**, nazvaná podľa amerického ministra zahraničných vecí, ktorá reagovala na japonsko-čínske vzťahy a ich vtedajšiu krízu. Zdôrazňovalo sa v nej, že Spojené štáty neuznajú japonské územné zisky na úkor Číny, ktoré by boli dosiahnuté násilím alebo na základe vynútených dohôd. Prezident Hoover však nezaviedol hospodárske sankcie, ktoré navrhoval Stimson.⁵²

V Latinskej Amerike nadviazala medzivojnová zahraničná politika USA na tradíciu vojenských intervencií, napriek tomu, že mnohé vlády latinskoamerických štátov zdôrazňovali, že neuznávajú expanzionistickú Monroeovu doktrínu, ktorá bola základom zahraničnej politiky USA. V roku 1910 bola

⁵⁰Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl třetí. 1967. s. 521-527

⁵¹URL: <http://www.lib.byu.edu/rdh/wwi/1918p/kellogg-briand.html> (01.11.2006)

⁵²Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 358

založená Panamerická únia, ktorej členmi sa stali krajiny nachádzajúce sa na americkom kontinente. Pojem panamerikanizmus pochádza z doktríny Spojených štátov, že USA a ostatné latinskoamerické krajiny majú spoločné hospodárske a politické záujmy. Nasledovali pravidelné panamerické konferencie. Spojené štáty sa snažili využiť Panamerickú úniu ako protiváhu Spoločnosti národov. Preto presadili uznesenie, podľa ktorého všetky spory musí záväzne prešetriť zmierovací súd. Táto rezolúcia umožnila Spojeným štátom „zákonne“ zdôvodniť ich zásahy do vnútorných záležitostí latinskoamerických krajín. Európske mocnosti už nemohli uplatňovať voči týmto krajinám zmierovaciu procedúru, ktorú predpisoval pakt Spoločnosti národov. Na konferencii bola tiež schválená kodifikácia základných noriem medzinárodného súkromného práva, ktorá dostala názov Bustamantov kódex, podľa vynikajúceho kubánskeho právnika.

Dôsledkom prvej svetovej vojny bolo posilnenie pozícií Spojených štátov na úkor Veľkej Británie. Americké monopoly už oddávna podporovali ozbrojenými silami expanziu dolára v Latinskej Amerike. V 30. rokoch expanzia monopolov pokračovala, čo sa stretlo s veľkou nevôľou a nenávisťou latinskoamerických krajín voči USA. Spojené štáty preto došli k záveru, že treba zmeniť metódy expanzie. Prezident Franklin D. Roosevelt v roku 1933 oficiálne vyhlásil **politiku „dobrého susedstva“**, v ktorej hlásal panamerickú solidaritu a obranu demokracie a poriadku. Záverom však môžeme skonštatovať, že expanzia Spojených štátov napriek hlásanej zmene postoja pokračovala naďalej.

2.3 Druhá svetová vojna

Napadnutím Poľska Nemeckom na jeseň 1939 a vyhlásením vojny Nemecku zo strany Francúzska a Veľkej Británie sa rozpútala v Európe druhá svetová vojna. Postoj Spojených štátov amerických voči novovzniknutému konfliktu bol zo začiatku neutrálny až izolacionistický. Obyvateľstvo USA odmietalo vstup Spojených štátov do konfliktu mimo amerického kontinentu, prevažovali izolacionistické názory. Tento postoj zastávali aj mnohí členovia Kongresu, čo sa odzrkadlilo v prijatí niekoľkých zákonov o neutralite z rokov 1936, 1937

a 1939.

Po vypuknutí druhej svetovej vojny sa obmedzili hospodárske styky latinskoamerických krajín s Európou. Týmto vznikli predpoklady, aby USA získali monopolné postavenie na západnej pologuli. V rámci Panamerickej únie sa vytvoril nový orgán: konzultatívna porada ministrov zahraničných vecí amerických štátov. USA sa ju snažili využiť na presadenie svojej latinskoamerickej politiky. Už na prvom stretnutí 3. septembra 1939 schválili deklaráciu o neutralite amerických štátov. Bol ustanovený medziamerický výbor pre neutralitu, ktorý sídlil v Rio de Janeiro. Ďalej bolo vytvorené tzv. bezpečnostné pásmo okolo amerického kontinentu. Dohodli sa, že v tomto pásme nepripustia žiadne vojenské akcie. Toto pásmo však bolo skôr výrazom snáh USA včleniť Latinskú Ameriku do sféry svojho vplyvu. Hospodárska a politická závislosť týchto štátov na USA a ich ťažká hospodárska situácia zjednodušili Spojeným štátom presadiť ich ciele.

Spojené štáty nemali na začiatku druhej svetovej vojny dostatočne veľkú armádu na zabezpečenie bezpečnosti USA a zároveň vedenie zaoceánskej vojny, preto sa zúčastňovali na vojne len materiálne a prostredníctvom diplomacie. Príkladom je poskytnutie päťdesiatich vojnových lodí Veľkej Británii za právo bezplatne používať niektoré britské námorné základne v Atlantickom oceáne.⁵³ Roosevelt prehlásil 17. decembra 1940 na tlačovej konferencii, že bude nutné poskytnúť Veľkej Británii pomoc na základe systému **Lend-Lease**⁵⁴, t.j. predávať zbrane a výstroj na úver alebo vo forme prenájmu, a že táto forma pomoci slúži obrane USA.

F. D. Roosevelt považoval zapojenie USA do vojny za nevyhnutné, lebo v prípade výhry fašizmu by došlo k vytlačeniu amerických spoločností z Európy. Bolo však potrebné oddialiť vstup USA do vojny z dôvodu nedostatočnej vojenskej pripravenosti. Napriek tomu, po porážke Francúzska Spojené štáty aktívne zasahovali do jeho záležitostí. Spolu s Veľkou Britániou sa snažili získať časť francúzskych kolónií a námorníctva. Senát USA schválil zákon, ktorý obsahoval neuznanie prechodu akéhokoľvek územia na západnej pologuli z rúk jedného neamerického štátu do rúk druhého. Znamenalo to, že

⁵³ Ambrose, S.E. Rise to globalism. 1993. s. 6

⁵⁴ Kolektív autorov. Dějiny diplomacie 1939-1945. 1979. s. 117

francúzske dŕžavy na západnej pologuli môžu pripadnúť v prípade ich rozdelenia iba Spojeným štátom americkým a nie Nemecku alebo Veľkej Británii.⁵⁵

Prelomovým sa stal rok 1941. V auguste sa stretol prezident formálne neutrálnych Spojených štátov Franklin D. Roosevelt s hlavným vojenským vodcom Veľkej Británie Winstonom Churchilom. Výsledkom ich stretnutia bolo podpísanie spoločnej deklarácie - **Atlantickej charty**.⁵⁶, ktorá sa stala východiskovým dokumentom druhej svetovej vojny, podobne ako Wilsonových 14 bodov v prvej svetovej vojne. Atlantická charta okrem iného stanovovala, že teritoriálne zmeny sa nebudú uskutočňovať bez súhlasu obyvateľstva, ktorého sa to týka, bude sa rešpektovať slobodná voľba formy vlády, národy budú medzi sebou hospodársky spolupracovať a zaručia si navzájom rovnaký prístup k surovinám. Tiež sa tu spomína sloboda moreplavby a odzbrojenie.

Tak ako Hitler v Európe, Mussolini v Stredozemí, bolo Japonsko agresorom v Tichomorí. Expandovalo do Číny a francúzskej Indočíny. USA proti týmto jeho expanzívnym snahám protestovali. Mali totiž v Číne svoje obchodné a hospodárske plány a takisto tu existovala obava z príliš silného Japonska, ktoré by mohlo ovládnuť celé Tichomorie. Akékoľvek protesty Spojených štátov sa však v Japonsku míňali účinkom. Preto USA pristúpili k tvrdším opatreniam. „Franklin D. Roosevelt zmrazil všetky japonské aktíva v Spojených štátoch. Briti a Holanďania podporovali tento jeho krok. Cieľom zmrazenia bola ekonomická blokáda Japonska. Japonsko nemohlo nakupovať ropu, oceľ a iné nevyhnutnosti bez Rooseveltovho súhlasu. Embargo naznačilo Japoncom, že sa buď stiahnu z Indočíny a Číny a tým dosiahnu dohodu so Spojenými štátmi, ktoré im poskytnú prístup k rope, alebo pôjdu do vojny.“⁵⁷ Diplomatické riešenie tohto sporu sa ukázalo ako nefektívne a nikam nevedúce a prerušil ho vojenský útok Japonska na americkú základňu v Tichom oceáne Pearl Harbor 7. decembra 1941.

„Americký kongres rozhodol o vypovedaní vojny Japonsku hneď 8. decembra. V ten istý deň britská vláda prehlásila, že „vojenský stav medzi Veľkou Britániou a Japonskom existuje od okamihu kedy Japonsko zahájilo vojenské akcie.“ Japonská vláda sa už 3. decembra oficiálne obrátila na

⁵⁵Kolektív autorov. Dějiny diplomacie 1939-1945. 1979. s. 52

⁵⁶Mráz, S., Poredoš, F., Vršanský, P. Medzinárodné verejné právo. 2003. s. 49

⁵⁷Ambrose, S.E. Rise to globalism. 1993. s. 12

Nemecko a Taliansko so žiadosťou, aby podporili Japonsko vo vojne proti USA a uzavreli dohodu o tom, že žiadna z troch mocností nepodpíše separátny mier s nepriateľom. Nemecko a USA už fakticky viedli nevypovedanú vojnu v Atlantiku, takže Hitler dal Japoncom príslušné uistenie.⁵⁸ Nemecko a Taliansko vstúpili do vojny proti USA 11. decembra 1941. Vstup USA do vojny s Nemeckom, Talianskom a Japonskom urýchlil a posilnil formovanie protifašistickej koalície, čo malo pre ďalší priebeh druhej svetovej vojny veľký význam.

Čo sa týka sovietsko-amerických vzťahov, tie boli značne komplikované. Od vzniku Sovietskeho zväzu v roku 1922 Spojené štáty americké odmietali ZSSR uznať. K uznaniu došlo až v roku 1933, avšak aj potom boli ich vzájomné vzťahy napäté. Tieto sa zlepšili až vstupom oboch krajín do druhej svetovej vojny. Na jeseň 1941 sa uskutočnila konferencia v Moskve na ktorej sa zúčastnili USA, Veľká Británia a ZSSR. Prejednálo sa tam rozšírenie amerických a britských dodávok zbraní, priemyselných zariadení a potravín Sovietskemu zväzu a sovietskych dodávok surovín a tovaru USA a Veľkej Británii, aby sa spojili materiálne zdroje týchto troch krajín vo vojne proti Nemecku a zlepšilo sa ich využitie. Tento prvý protokol o anglo-amerických dodávkach vojenského materiálu Sovietskemu zväzu bol podpísaný 1. októbra 1941 a platil do 30. júna 1942, kedy bol podpísaný druhý protokol. Aby bolo možné financovať dodávky ZSSR, rozšírila vláda USA 7. novembra 1941 platnosť zákona o pôžičke a prenájme (Lend-Lease) aj na ZSSR a oznámila, že poskytne ZSSR pôžičku vo výške jednej miliardy dolárov. Napriek podpísaniu druhého protokolu však dodávky materiálu počas najväčších bojov v Rusku v roku 1942 viazli. Dňa 11. júna 1942 bola podpísaná sovietsko-americká dohoda o zásadách pre poskytovanie vzájomnej pomoci vo vojne proti agresii.⁵⁹

Na prelome rokov 1941 a 1942 sa konala vo Washingtone konferencia vedúcich predstaviteľov americkej a britskej vlády. Boli tu podrobne prerokované vojenské dodávky. Následne sa americký prezident rozhodol rozšíriť plán zbrojnej výroby na roky 1942-1943. V rokoch 1943-1944 na USA pripadalo 40% svetovej produkcie zbraní.

⁵⁸Kolektív autorov. Dějiny diplomacie 1939-1945. 1979. s. 218

⁵⁹Tamtiež s. 184

Dňa 1. januára 1942 podpísali zástupcovia 26 krajín **Deklaráciu Spojených národov**. V deklarácii sa vlády všetkých štátov zaväzujú plne využiť všetky svoje zdroje, vojenské alebo hospodárske, proti tým členom Paktu troch mocností a ich stúpencom, s ktorými sú vo vojne. Ďalej sa zaväzujú spolupracovať s ostatnými signatárskymi vládami, a neuzavrieť s nepriateľmi samostatné prímerie alebo mier.⁶⁰

V roku 1942 sa začalo plánovať vytvorenie druhého (západného) frontu. Roosevelt schválil 1. apríla 1942 strategický plán, ktorý obsahoval zahájenie vojenských aktivít v západnej Európe. Po zdĺhavých rokovaníach došlo k vylodeniu v Normadii (operácia Overlord) až v júni 1944. Taliansko podpísalo kapituláciu 3. septembra 1943. V ten istý deň vpadli anglo-americké vojská na juh Apeninského polostrova.

Prvou z troch významných konferencií vedúcich predstaviteľov USA, Veľkej Británie a ZSSR, na ktorých sa riešilo povojnové usporiadanie sveta bola **konferencia v Teheráne** konaná v dňoch 28.11.-1.12.1943. Mocnosti tu boli zastúpené Rooseveltom, Churchillom a Stalinom. Riešila sa tu otázka úspešného ukončenia vojny a vytvorenia druhého frontu. Na naliehanie spojencov a vzhľadom na to, že Japonsko neustále porušovalo sovietsko-japonskú zmluvu o neutralite, Stalin vyhlásil, že Sovietsky zväz po porážke Nemecka vypovie vojnu Japonsku. Ďalej sa tu vymieňali názory na povojnové usporiadanie Nemecka a riešenie poľskej otázky. Boli tu stanovené zásady spolupráce smerujúce k čo najskoršiemu ukončeniu vojny.⁶¹

Ešte pred teheránskou konferenciou sa Churchill a Roosevelt stretli v Káhire s predstaviteľom Číny Chiang Kai-Shekom. „V deklarácii, ktorú tam podpísali sa hovorilo, že vojna proti Japonsku bude pokračovať až do jeho bezpodmienečnej kapitulácie, že všetky čínske územia zabrané Japonskom budú Číne navrátené, a že vo vhodnú dobu sa stane Kórea slobodnou a nezávislou.“⁶²

Druhou významnou konferenciou bola Jaltská konferencia konaná v dňoch 4.2.-11.2.1944 na Kryme. Prvým prejednaným bodom bola koordinácia plánu na dokončenie porážky Nemecka. Riešila sa otázka, ako naložiť s Nemeckom.

⁶⁰Mráz, S., Poredoš, F., Vršanský, P. Medzinárodné verejné právo. 2003. s. 49-50

⁶¹Kolektív autorov. Dějiny diplomacie 1939-1945. 1979. s. 359-367

⁶²Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 617

kom po jeho porážke. V dokumente „Bezpodmienečná kapitulácia Nemecka“ boli stanovené predovšetkým vojensko-politické podmienky kapitulácie. Nemecko malo zastaviť vojenské akcie na všetkých frontoch a malo byť úplne odzbrojené. Bolo stanovené, že Nemecko bude rozdelené na okupačné pásma. Východnú časť krajiny mali obsadiť sovietske, severozápadnú časť britské a juhozápadnú časť americké vojská. Stanovili sa tu zásady okupácie a spojeneckej kontroly, demilitarizácie, denacifikácie a demokratizácie Nemecka. Podstatnou bola aj otázka reparácií a určenie hraníc Poľska. Krymská konferencia ďalej schválila „Prehlásenie o oslobodenej Európe“, v ktorom sa okrem iného zdôrazňovalo, že bude potrebné zachovať jednotu troch veľmocí v riešení najzávažnejších problémov týkajúcich sa národov, ktoré boli oslobodené od nadvlády fašistického Nemecka. Tri vlády prehlásili, že bude nutné zničiť posledné stopy nacizmu a fašizmu v týchto krajinách a vytvoriť v nich demokratické zriadenie, ktoré si národy sami zvolia. Definitívne sa tu rozhodlo aj o otázke ďalekého východu.

V tomto období boli položené základy **Organizácie spojených národov**, ktorá mala v povojnových rokoch zaisťovať medzinárodný mier a bezpečnosť. Prvé kroky boli urobené na konferencii v Dumbarton Oaks (Washington) na jeseň 1943. Tu boli stanovené predbežné návrhy na jej organizáciu a štruktúru. „Účastníci konferencie sa dohodli, že na 25. apríla 1945 bude do San Francisca zvolaná konferencia Spojených národov, ktorá by definitívne pripravila chartu medzinárodnej organizácie. Na túto konferenciu by mali byť pozvané krajiny, ktoré 1. januára 1942 podpísali Deklaráciu Spojených národov a tie krajiny, ktoré do 1. marca 1945 vypovedali spoločnému nepriateľovi vojnu.“⁶³ Na následnej konferencii v San Franciscu bola schválená organizačná štruktúra, ktorá pozostáva z týchto šiestich orgánov⁶⁴:

1. **Valné zhromaždenie** - hlavný rokovací orgán, ktorý sa skladá zo zástupcov všetkých členských štátov, každý má jeden hlas
2. **Bezpečnostná rada** - má päť stálych členov - Čínu, Francúzsko, ZSSR, USA a Veľkú Britániu a desať nestálych členov, každý zo stálych členov má právo veta

⁶³Kolektív autorov. Dějiny diplomacie 1939-1945. 1979. s. 485-486

⁶⁴Mráz, S., Poredoš, F., Vršanský, P. Medzinárodné verejné právo. 2003. s. 272-279

3. **Hospodárska a sociálna rada** - hlavný orgán pre koordináciu hospodárskej a sociálnej činnosti OSN a jej špecializovaných pridružených organizácií, má 54 členov
4. **Poručenská rada** - zriadená na správu 11 území zaradených do poručenskej sústavy, spravovaných siedmimi členskými štátmi. V súčasnosti už nemá význam, lebo do roku 1994 už všetky územia zverenú OSN dosiahli samosprávu alebo nezávislosť.
5. **Medzinárodný súdny dvor** - základný súdny orgán OSN so sídlom v Haagu, rieši spory medzi členskými štátmi a dáva OSN a jej špecializovaným organizáciám odborné posudky. Jeho štatút je neoddeliteľnou súčasťou Charty OSN.
6. **Sekretariát** na čele s **generálnym tajomníkom** - zaisťuje celkové administratívne vedenie OSN, má sídlo v New Yorku. Ďalšie hlavné centrá činnosti OSN sa nachádzajú v Ženeve, Viedni a Nairobi.

Schválením Charty OSN sa konferencia v San Franciscu skončila. Oficiálny vznik OSN sa datuje na 24. októbra 1945, keď Chartu väčšina členských štátov ratifikovala. Senát Spojených štátov amerických ratifikoval Chartu OSN 28. júla 1945.

Druhá svetová vojna sa v Európe skončila podpísaním bezpodmienečnej kapitulácie Nemecka 8. mája 1945. Poslednou z troch v tejto kapitole spomínaných konferencií bola Postupimská konferencia, ktorá trvala od 17. júla do 2. augusta 1945. Na tejto konferencii boli definitívne doriešené otázky rozdelenia Nemecka, navrátenia obsadených území, stanovenia poľských hraníc a kontroly nad nemeckým vojenským potenciálom a hospodárstvom. V Postupimskej deklarácii z 26. júla 1945 stanovili USA, Veľká Británia a Čína podmienky pre kapituláciu Japonska a vyzvali ho k nej. Sovietsky zväz sa 8. augusta 1945 k tejto deklarácii pripojil a vyhlásil Japonsku vojnu. Japonsko Postupimskú deklaráciu ignorovalo. Následne USA zhodili dve atómové bomby na Japonsko, 6. augusta 1945 na Hirošimu a 9. augusta 1945 na Nagasaki. Japonsko formálne kapitulovalo 2. septembra 1945.

„Koniec vojny otvoril pre Spojené štáty novú éru. Zmenil Ameriku v superveľmoc a zároveň zmenšil vplyvy všetkých ostatných svetových mocností. Vojensky a ekonomicky sa Spojené štáty stali najsilnejšou krajinou sveta. Ale Rusko navzdory svojim stratám na životoch i stratám materiálnym vyšlo z vojny obohatené o mnoho nových území a oblastí vplyvu, čím sa premenilo v najmocnejšiu silu euroázijského masívu. Len niečo málo cez storočie trvalo, než sa naplnilo proroctvo francúzskeho pozorovateľa Alexisa de Torcquevillea⁶⁵, že západná Európa bude zatienená mocou Spojených štátov a Ruska.“⁶⁶

2.4 Studená vojna

Za začiatok studenej vojny sa zvykne považovať prejav Winstona Churchila, ktorý predniesol vo Fultone v marci 1946, kedy pred študentmi Westminsterskej univerzity vyslovil svoje legendárne slová:

„Od Štetína v Pobaltí až po Terst na Jadrane, železná opona sa zniesla na kontinent. Za touto líniou ležia všetky hlavné mestá starovekých štátov strednej a východnej Európy. Varšava, Berlín, Praha, Viedeň, Budapešť, Belehrad, Bukurešť, Sofia - všetky tieto známe mestá a ich okolie, ležia v tzv. Sovietskej sfére a všetky sú, v tej alebo onej forme, nielen vystavené sovietskemu vplyvu, ale aj pod veľkou, a v mnohých prípadoch narastajúcou mierou kontroly zo strany Moskvy... Z toho čo som videl na našich ruských priateľoch a spojencoch počas vojny, som presvedčený, že nie je nič čo obdivujú tak veľmi ako silu a nie je nič pred čím majú menší rešpekt, ako pred slabosťou, presnejšie vojenskou slabosťou.“⁶⁷ „Právom však možno tvrdiť, že studenú vojnu zahájil prezident Harry Truman na jar 1945. Americký historik Gar Alperovitz píše v solídnej štúdii,... že už v apríli 1945 sa prezident Truman s budúcim ministrom zahraničných vecí J. Byrnesom rozhodli rozbiť dohodu o povojnovej spolupráci, ktorú uzavreli Sovietsky zväz, USA a Veľká Británia na Jaltskej konferencii a skončiť s Rooseveltovou politikou priateľských vzťahov k Sovietskemu zväzu...Už začiatkom svojho funkčného obdobia sa

⁶⁵ Proroctvo je z roku 1844, v diele Democracy for America
URL: <http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/home.html>

⁶⁶ Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 629

⁶⁷ URL: http://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm (14.11.2006)

dohodol s väčšinou svojich poradcov, že Rooseveltovu politiku spolupráce je nutné zrevidovať a že najrozumnejšou stratégiou voči Rusku bude v danej fázi tvrdé stanovisko pri jednaniach a rozhodná reč... V júlovom čísle ročníku 1947 priniesol časopis *Foreign Affairs* článok, v ktorom sa po prvýkrát verejne hovorilo o nevyhnutnosti dlhodobého, trpezlivého, avšak tvrdého a bdelého zadržovania sovietskych expanzívnych snáh... Sovietsky zväz je potrebné naďalej považovať za konkurenta, a nie za partnera na politickej scéne.“⁶⁸ Autorom článku bol George F. Kennan, bývalý poradca veľvyslanectva Spojených štátov v Sovietskom zväze, známy tiež ako otec stratégie zadržovania komunizmu.

K vzniku studenej vojny však prispel aj Sovietsky zväz, kde Stalin vyhlásil, že „pri súčasnom vývoji kapitalizmu vo svetovej ekonómii“⁶⁹ je svetový mier nemožný. V Spojených štátoch rástol strach, že ruské ciele sa nesústredujú len na strednú Európu, ale aj na oblasť Stredozemia, Stredný východ i samotný západ. Sovietsky zväz v tej dobe skutočne začal uvažovať o možnostiach prieniku do Stredozemia, ktoré predstavovalo pre Rusko veľké možnosti vo sfére obchodu a obrany. Z týchto obáv pramenila aj americká stratégia obmedzovania ruského vplyvu, zadržovania komunizmu.⁷⁰

Dňa 12. marca 1947 prezident Truman na zasadaní kongresu hovoril o situácii v Grécku a Turecku a žiadal 400 miliónov dolárov na pomoc týmto dvom národom. V najznámejšej časti jeho prejavu rozdelil svet na dva a v časti, ktorá sa stala známou ako **Trumanova doktrína** prisľúbil americkú pomoc „slobodným ľuďom“: „V tomto momente svetovej histórie si musí takmer každý národ vybrať medzi alternatívnymi životnými cestami. Tento výber často nie je slobodný. Jedna životná cesta je založená na vôli väčšiny a vyznačuje sa slobodnými inštitúciami, reprezentatívnou vládou, slobodnými voľbami, zárukami osobnej slobody, slobody prejavu, vierovyznania a slobody od politického utlačania. Druhá životná cesta je založená na vôli menšiny, nasilu vnútenej väčšine. Zakladá sa na terore a útlaku, kontrole tlače a rozhlasu, vopred rozhodnutých voľbách a potláčaní osobných slobôd. Verím, že politikou Spojených štátov musí byť podpora slobodných ľudí, ktorí odporujú pokusom

⁶⁸Ivanjan, E. A. *Bílý dům: prezidenti a politika*. 1982. s. 133

⁶⁹Tindall, G. B., Shi, D. *Dějiny Spojených států amerických*. 1998. s. 636

⁷⁰Tamtiež s. 636

o podmanenie zo strany ozbrojených minorít alebo zo strany vonkajších nátlakov.“⁷¹ V máji 1947 Kongres odsúhlasil program pomoci Turecku a Grécku a do roku 1950 do neho investoval 659 miliónov dolárov. Turecko dosiahlo ekonomickú stabilitu a Grécko v roku 1949 zvíťazilo nad komunistickými povstalcami. Trumanova doktrína oznámila začiatok boja, ktorý neskorší vládny poradca Bernard Baruch nazval „studenu vojnu“. Ohnisko boja sa však čoskoro prenieslo od frontových ideologických línií Grécka a Turecka do západnej Európy, ktorej priemysel bol zdevastovaný vojnou a úroda v roku 1947 zničená veľkým suchom, po ktorom nasledovala tuhá zima. Výstižne to opísal Winston Churchill, že Európa sa stala „hromadou trosiek, kostnicou, jedovatou a nenávisťou pustatinou“. Z tejto situácie ťažili komunistické strany Francúzska a Talianska.⁷² Spojené štáty si uvedomili, že nebudú môcť efektívne bojovať proti komunizmu, pokiaľ nevyvinú snahu o znovuoživenie západnej Európy.

Minister zahraničných vecí George C. Marshall vo svojom prejave na Harvardskej univerzite 5. júna 1947 pri príležitosti záveru akademického roku „postavil Spojené štáty pred úlohu odstrániť sociálne a hospodárske podmienky, ktoré môžu vyvolať agresiu. Oznámil, že Spojené štáty pomôžu pri obnove Európy, aby zabránili „politickému nepokoju“ a „zúfalstvu“, aby obnovili svetové hospodárstvo, a aby podporili slobodné inštitúcie. Preto, každá vláda, ktorá je ochotná pomôcť v úlohe obnovy zaiste dostane pomoc od Spojených štátov.“⁷³ Týmito slovami nevyklúčil z povojnovej obnovy ani Sovietsky zväz. Ten však následne túto pomoc odmietol a vyhlásil vlastný plán obnovy. Marshall takisto povedal, že program hospodárskej obnovy nebude zameraný proti niektorej krajine alebo doktríne, ale proti hladu, biede, zúfalstvu a chaosu. Krajiny západnej Európy prijali takúto pomoc s nadšením. Pôvodne k nim patrilo aj Československo, avšak po uchvátení moci komunistami 25. februára 1948 sa krajina dostala pod vplyv Moskvy, čoho výsledkom bolo odmietnutie participácie Československa na Marshallovom pláne. Spojené štáty vložili do obnovy Európy v rokoch 1948 až 1952 štrnásť miliárd dolárov. „Podmienkou pomoci v rámci Marshallovho plánu sa stalo vytvorenie

⁷¹Levering, R.B. Cold War, 1945-1972. 1982. s. 30

⁷²Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 637

⁷³Kissinger, H. Umění diplomacie. 1999. s. 469

Organizácie pre európsku hospodársku spoluprácu (OEEC). Stalo sa tak v roku 1948 a jej úlohou bolo liberalizovať obchod, podporovať európsku hospodársku integráciu a administratívne zabezpečovať pomoc.⁷⁴ V roku 1961 sa OEEC pretransformovala na **Organizáciu pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD).** Cieľom organizácie je poskytovať poradenstvo, koordináciu domáceho obchodného práva s medzinárodným právom a podpora v rozvoji hospodárstva. Organizácia má aj mimoeurópskych členov, USA je členom od roku 1961. V súčasnosti má 30 členských štátov, medzi ktorými je aj Slovenská republika.

Marshallov plán však treba vidieť aj v širších súvislostiach. Plán pomohol vytvoriť západny blok. Nešlo len o hospodársku pomoc Spojených štátov Európe, ale aj o postupný vznik hospodárskeho a politického prepojenia a závislosti medzi USA a krajinami západnej Európy, ktorého výsledkom bolo založenie NATO v roku 1949.

Podpísaním severoatlantickej zmluvy 4. apríla 1949 vo Washingtone bola založená Severoatlantická aliancia (North Atlantic Treaty Organization - **NATO**). Jej základným cieľom bola vzájomná obrana, snaha o vyhnutie sa riziku, že by sa Sovietsky zväz rozhodol rozšíriť svoju kontrolu nad Východnou Európou aj do ďalších častí kontinentu. Medzi jej zakladateľské štáty patria: Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Nórsko, Island, Portugalsko, Veľká Británia, USA a Kanada. V roku 1952 bolo prijaté Grécko a Turecko, v roku 1955 Nemecká spolková republika a v roku 1982 Španielsko.

Marshallov plán poskytol prostriedky na stabilizovanie západoeurópskeho hospodárstva. Úloha NATO ako politickej a vojenskej aliancie spočívala v poskytnutí kolektívnej obrany proti akejkoľvek forme agresie a udržiavaní bezpečného prostredia pre rozvoj demokracie a ekonomického rastu. Povedané slovami prezidenta Trumana, Marshallov plán a NATO boli "dve polovice jedného orecha". Severoatlantická zmluva sa riadi duchom Charty OSN a od nej odvodzuje svoju legitimitu. Zmluvné štáty sa v nej zaväzujú riešiť medzinárodné spory mierovými prostriedkami bez hrozby alebo použitia sily a spojiť svoje sily do vzájomnej obrany v prípade vojenskej agresie proti ktorémukoľ-

⁷⁴Partos, G. Studená vojna očami východu a západu. 1994. s. 26

vek z nich. Vzájomný záväzok viedol k postupnému previazaniu a integrovaniu národných obranných politík, čo pôsobilo ako záruka proti obnoveniu militantného nacionalizmu v Európe.⁷⁵ Marshallov plán a následný vznik NATO začali éru americkej vojenskej, politickej a ekonomickej dominancie nad Európou.

Existovala jedna časť sveta, v ktorej USA a Sovietsky zväz fungovali v kooperácii a nie v konfrontácii. Bol to Blízky východ. Mnohí Židia, ktorí prežili holokaust druhej svetovej vojny, sa netúžili vrátiť sa do svojich pôvodných krajín. Chceli ísť do Palestíny, kde už v tej dobe existovala početná židovská komunita. Britská vláda, ktorá mala mandát vládnuť Palestíne, predostrela tento problém Organizácii spojených národov. Tu sa USA a ZSSR spojili a dosiahli rozdelenie Palestíny a vytvorenie Židovského štátu, nazvaného **Izrael**, pozdĺž pobrežia Stredozemného mora. Dňa 14. mája 1948 Izrael vyhlásil svoju nezávislosť. Spojené štáty boli prvou krajinou, ktorá uznala novovzniknutý štát. Možno povedať, že toto bol začiatok dlhého, dodnes trvajúceho konfliktu na Blízkom východe medzi Židmi a Arabmi, ktorým bolo násilne odobraté územie.⁷⁶

Doktrína zadržovania komunizmu bola prvýkrát otestovaná v Nemecku v období od júna 1948 do mája 1949 v kríze nazvanej **Berlínska blokáda**. V dôsledku nezhôd ohľadne menovej reformy, ZSSR prerušil zásobovanie západných sektorov elektrickým prúdom a takisto uzavrel všetky pozemné a vodné prístupové cesty do Berlína. Spojené štáty na to zareagovali vytvorením leteckého mostu, t.j. leteckého zásobovania odrezanej časti Berlína. Takmer o rok, keď bolo jasné, že ZSSR blokádou Berlína nedosiahne anexiu západných sektorov, bolo 12. mája 1949 opäť otvorené tranzitné spojenie do Berlína. Toto považoval americký prezident Truman za jeden zo svojich najväčších úspechov.

Obavy z rozpínavosti Sovietskeho zväzu potvrdzoval medzinárodný vývoj, ktorý začiatkom 50. rokov vyvrcholil **vojnou v Kórei**. Po druhej svetovej vojne zdedili Spojené štáty okupáciu južnej časti Kórei, ktorá bola ohraničená 38. rovnobežkou. Severná Kórea bola okupovaná ZSSR. Obe mocnosti neboli

⁷⁵NATO v 21. storočí. Brožúra. 2004. s. 6-7

⁷⁶Ambrose, S.E. Rise to globalism. 1993. s. 100-101

schopné dosiahnuť dohodu o spojení rozdelenej krajiny, ba čo viac každá z nich zaviedla na svojom území odlišný režim. Južná Kórea vychádzala z historického kórejského nacionalizmu, ale bola závislá na amerických bezpečnostných garanciách voči Severnej Kórei, ktorá zaviedla po vzore ZSSR komunistický režim. Dňa 25. júna 1950 vojská Severnej Kórei prekročili hranice a obsadili takmer celý polostrov. Americký prezident hneď na druhý deň po útoku vydal oficiálne vyhlásenie, v ktorom formálne rozšíril Trumanovu doktrínu na Tichomoríe a prisľúbil, že Spojené štáty vojensky zasiahnu proti akejkoľvek ďalšej expanzii komunizmu v Ázii. Pochopil, že keby sa zmierili s komunistickou okupáciou Kórei, bolo by ohrozené americké postavenie v Ázii, najmä rozhodujúci vzťah Ameriky k Japonsku.⁷⁷ Truman poslal na pomoc Južnej Kórei americkú armádu. Súčasne Trumanova vláda využila neprítomnosť sovietskeho zástupcu v Rade Bezpečnosti, ktorý v tej dobe Radu bojkotoval, a presadila rezolúciu, ktorá označila za agresora Severnú Kóreu. Americké vojská sa začali považovať za vojská OSN a ich prítomnosť na polostrove bola považovaná za „policajnú akciu“, nie za vojnu. Doplnili ich príslušníci 15 ďalších krajín pod vlajkou OSN. Vojna v Kórei sa však stala najmä americkou záležitosťou a bola významným precedensom: bola to vojna z rozkazu prezidenta, bez predchádzajúceho súhlasu Kongresu, ktoré bolo podľa Ústavy USA v podobných prípadoch nutné. Neskôr sa do vojny zapojila na strane Severnej Kórei aj Čína. Dňa 27. júla 1953 bolo podpísané prímerie. Demilitarizovaná zóna medzi oboma krajinami je jednou z najlepšie strážených hraníc na svete, pohraničné incidenty na nej dodnes nie sú ničím zvláštnym.

Istý čas po zhodení atómových bômb na Hirošimu a Nagasaki si Spojené štáty udržiavali jadrový monopol. Za Trumanovej vlády sa americké jadrové zbrane považovali za protiváhu údajnej rozsiahlej prevahy Sovietov v konvenčných silách v Európe. Táto vojenská výhoda trvala však len do 22. septembra 1949, kedy Sovietsky zväz otestoval svoju vlastnú atómovú bombu. Truman nato nariadil urýchlenie vývoja vodíkovej bomby. Vzájomné obavy s možného použitia jadrových zbraní prispeli viac ako čokoľvek iné k zabráneniu priameho konfliktu medzi týmito dvoma stranami. To bol hlavný

⁷⁷Kissinger, H. Umění diplomacie. 1999. s. 508

faktor v rozvoji teórie mierovej koexistencie.⁷⁸

Prezidenta Trumana v roku 1953 vystriedal prezident Dwight D. Eisenhower. Nový prezident sa snažil o zníženie konfliktov so Sovietskym zväzom. Jeho výzva „Atómy pre mier“ (Atoms for Peace) smerovala k mierovému využitiu jadrovej energie a viedla k založeniu Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu v roku 1957. Druhým projektom, ktorý predniesol na vrcholnej ženevskej konferencii v roku 1955 bol projekt „Otvorené nebo“ (Open skies), ktorý sa týkal vzájomného vzdušného dohľadu. Eisenhower takisto rozvinul vojenskú stratégiu „Nový štýl“ (New Look), ktorá sa opierala predovšetkým o strategické nukleárne zbrane. Počas jeho funkčného obdobia sa riešila aj kríza na Blízkom východe. V roku 1953 Eisenhower intervenoval v Iráne proti nacionalistickému predsedovi vlády Mosaddekovi, ktorý chcel zoštátniť západné ropné spoločnosti a dopomohol k moci prozápadne orientovanému šachovi Rezovi Páhlavímu. O tri roky neskôr donútil ekonomickými nástrojmi Veľkú Britániu, Francúzsko a Izrael, ktoré predtým bez dohody s USA zakročili proti egyptskému prezidentovi Násirovi, aby svoje jednotky stiahli zo Suezského prielavu, ktorý Násir predtým znárodnil. Neskôr však opísal toto rozhodnutie ako najväčšiu chybu, ktorú urobil počas svojho funkčného obdobia.⁷⁹

V marci 1957 schválil Kongres USA tzv. **Eisenhowerovu doktrínu**, ktorá mu dovoľovala ekonomicky a vojensky pomôcť každej krajine Blízkeho východu, ktorá požiada o podporu proti ozbrojenej agresii krajiny ovládnutej „medzinárodným komunizmom“. Na základe tohto splnomocnenia poslal Eisenhower v roku 1958 na prechodnú dobu americké námorné jednotky do Libanonu.⁸⁰ Ďalšími doktrínami zavedenými Eisenhowerom boli doktrína „masívnej odvety“ (massive retaliation), ktorá spočívala v nadrozmernej reakcii na útok nepriateľa a doktrína „potlačania komunizmu“ (Rollback), ktorá spočívala vo vojenskej intervencii do krajín, kde bol nastolený komunistický režim.

V septembri 1954 Spojené štáty podpísali Manilský pakt, voľne konci-

⁷⁸Partos, G. Studená vojna očami východu a západu. 1994. s. 61

⁷⁹Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 400-403

⁸⁰Tamtiež s. 403

povanú dohodu o kolektívnej bezpečnosti s Veľkou Britániou, Francúzskom, Novým Zélandom, Austráliou, Filipínami, Thajskom a Pakistanom, ktorá sa stala známou ako Organizácia zmluvy pre juhovýchodnú Áziu (Southeast Asia Treaty Organization - **SEATO**). Zmluva mala zabezpečiť ochranu tohto regiónu pred komunizmom. Spojené štáty síce zostali vojensky prítomné na základniach v Tichomorí, ale hlavné bremeno obrany mali niesť samotné ázijské národy. Následne bol v roku 1955 podpísaný Bagdadský pakt medzi Tureckom, Irakom, Iránom, Pakistanom a Veľkou Britániou, ktorý je známy ako Organizácia ústrednej zmluvy (Central Treaty Organization - **CENTO**).⁸¹ Jeho iniciátorom boli USA, ktoré sa usilovali o vytvorenie tzv. severnej reťaze krajín na Strednom, resp. Blízkom východe proti ZSSR. Samotné USA sa však do paktu nezapojili vzhľadom na svoje úzke vzťahy s Izraelom a na všeobecné nepriateľstvo arabských krajín voči židovskému štátu. Zmluva predpokladala spoluprácu zúčastnených štátov k "zaisteniu spoločnej obrany a bezpečnosti", ale neobsahovala konkrétne záväzky.⁸¹ Obe organizácie však koncom 70. rokov zanikli.

Američania zažili v októbri 1957 tzv. „sputnikový šok“, keď ZSSR vyslali do vesmíru prvú družicu, Sputnik. Pod vplyvom tejto udalosti vyzval Kennedy v máji 1961 Kongres k začatiu vesmírneho programu, ktorý by umožnil USA do konca desaťročia dopraviť človeka na Mesiac a späť na Zem. Odštartoval tak „závod na Mesiac“, v ktorom Američania v júli 1969 zvíťazili nad ZSSR. Vo vesmírnom projekte **Apollo** nešlo iba o prestíž, ale aj o hospodársky a technologický rozvoj, ktorým sa v USA začal vek počítačov.

Prezident J. F. Kennedy sa intenzívne venoval aj zahraničnej politike. Mal záujem zlepšiť sovietsko-americké vzťahy a prehĺbiť vzájomnú komunikáciu. Napriek tomu ale nechcel, aby USA stratili svoje mocenské postavenie. Preto inicioval program konvenčného zbrojenia a chcel pomocou stratégie skrytej protipovstaleckej vojny potlačiť snahy v kolóniách a bývalých kolóniách o prevrat a zavedenie komunistického režimu.⁸² Ohniskom studenej vojny sa stali v tomto období Berlín a Kuba. Vyvrcholením Berlínskej krízy bola stavba Berlínskeho múru, ktorá začala 13. augusta 1961. Na pokraji atómovej voj-

⁸¹URL: <http://nato.infovek.sk/lekcie/lekcia01/aliancie/cento.html>

⁸²Heideking, J. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. 1999. s. 417

ny sa svetové veľmoci pohybovali za dramatickej kubánskej krízy v októbri 1962. ZSSR sa pokúšali zriadiť odpaľovacie rampy pre atómové rakety na Kube. USA reagovali námornou blokádou Kuby a hrozili inváziou. Nakoniec sa konflikt vyriešil, ZSSR sa zaviazali pod kontrolou odstrániť raketové inštalácie a USA sa zaviazali neobsadiť Kubu. Po tejto kríze bola zriadená tzv. červená linka, priame telefonické spojenie pre krízové situácie medzi Bielym domom a Kremľom. V auguste 1963 došlo k podpísaniu dohody o čiastočnom zákaze atómových skúšok medzi USA, Veľkou Britániou a ZSSR. Táto dohoda bola ratifikovaná americkým senátom v pomere hlasov 80:19 v septembri 1963.⁸³

Veľmi známy bol Kennedyho program **Nová hranica** (New Frontier). Cieľom programu bolo podporiť ekonomický rast, poskytnúť medzinárodnú pomoc, zlepšiť americkú vojenskú obranu a posilniť vesmírny výskum. Demonštráciou tohto programu boli dve rozsiahle iniciatívy:

- „spojenectvo pre pokrok“ (Alliance for Progress) - dohoda o spolupráci medzi 19 latinskoamerickými štátmi za účelom zabránenia komunizmu
- „mierové zbory“ (Peace Corps) - dobrovoľní pomocníci z USA v Afrike, Ázii a Latinskej Amerike

V rámci aktivít na zastavenie postupu komunizmu si Kennedy zvolil ako demonštratívnu krajinu Južný Vietnam. Boj v tejto krajine mal byť vedený podľa stratégie protipovstaleckej vojny. Čo sa týka atómovej stratégie, Kennedy chcel nahradiť doktrínu „masívnej odvety“ zavedenej Eisenhowerom za doktrínu „pružnej odvety“ (flexible response), ktorou sa „myslela zrážka s agresorom na jeho vlastnej pôde s použitím prostriedkov primeraných tomuto účelu. To viedlo k rastu konvenčných i jadrových síl. Pružnú odvetu prijalo za svoju stratégiu v roku 1967 aj NATO. Na začiatku 60. rokov...sa stala dominantnou koncepcia zaručeného vzájomného zničenia (MAD - mutual assured destruction). Stala sa základným kameňom v myslení Spojených štátov. Jej kľúčovou myšlienkou bolo, že ani jedna strana, aj keby zaútočila prvá, nemôže zabrániť protivníkovi v tom, aby trestal neobmedzene a naozaj ničivo.“⁸⁴

⁸³Hammond, Paul Y. Cold War and Détente: The American Foreign Policy Process since 1945. 1975. s. 179-180

⁸⁴Partos, G. Studená vojna očami východu a západu. 1994. s. 62-63

Prezident Johnson nadviazal zahraničnopoliticky na Kennedyho. Snažil sa o lepšiu spoluprácu so ZSSR. Príkladom je poskytnutie vysokých úverov na nákup obilia Moskve. V roku 1968 uzavrel Johnson so ZSSR a Veľkou Britániou zmluvu o nešírení atómových zbraní, ktorou sa zaviazali, že prestanú dodávať jadrové zbrane a technológie potrebné na ich výrobu krajinám, ktoré nepatrili do jadrového klubu. Francúzsko a Čína sa k nej pripojili až neskôr. V závere funkčného obdobia plánoval Johnson začatie rozhovorov o obmedzení strategických zbraní (Strategic Arms Limitation Treaty - SALT I.). Napriek tomu bol obhájom politiky zadržovania, čomu nasvedčuje vstup amerických jednotiek do Dominikánskej republiky v roku 1965. Zdôvodnenie jeho vojenskej intervencie, ktoré znelo, že Spojené štáty musia všade na svete chrániť svojich občanov, sa stalo známym ako **Johnsonova doktrína**. Počas jeho funkčného obdobia bola najhorúcejšou otázkou vojna vo Vietname, do ktorej Spojené štáty vstúpili na strane Južného Vietnamu s cieľom ochrániť ho pred komunizmom šíriacim sa zo Severného Vietnamu. Táto vojna sa stala najdlhšou, najkritizovanejšou a najnepopulárnejšou vojnou vedenou USA. Až prezident Nixon zaviedol doktrínu „vietnamizácie“, ktorá znamenala nahradenie jednotiek USA juhovietnamskými, ktoré Spojené štáty mali iba vyzbrojovať a cvičiť. Američania postupne stiahli všetky svoje jednotky a prestali podporovať krajinu, čo viedlo k prehre a následnému zjednoteniu Vietnamu pod komunistickou nadvládou v roku 1975. Rovnaký výsledok sa dostavil aj v Laose a Kambodži.

V období, keď sa USA angažovali v Kórei a vo Vietname prezident Nixon nanovo stanovil kritériá americkej angažovanosti v zahraničí na tlačovej konferencii na Guame 25. júla 1969⁸⁵:

- Spojené štáty dodržia svoje zmluvné záväzky.
- Spojené štáty poskytnú ochranu, ak nejaká nukleárna veľmoc ohrozí slobodu krajiny, ktorá je naším spojencom, alebo slobodu krajiny, ktorej existenciu považujeme za životne dôležitú pre našu bezpečnosť.
- V prípade nenukleárnej agresie sa Spojené štáty „obrátia na krajinu, ktorá

⁸⁵Kissinger, H. Umění diplomacie. 1999. s. 740

je priamo ohrozená, aby prevzala primárnu zodpovednosť za poskytnutie vojakov na obranu.“

Nixon pokračoval v rokovaniach o odzbrojovaní, ktoré začal už prezident Johnson a ich výsledkom bola dohoda o obmedzení strategických zbraní a antibalistických raketových systémov z roku 1972 (SALT I. a ABM), ktoré spomalili závody v zbrojení a ďalej rozširovali obchodné vzťahy. Takisto sa mu podarilo zlepšiť vzťahy s Čínou. V komuniké vydanom vo februári 1973 sa Čína a Spojené štáty dohodli, že sa postavia na odpor spoločne proti každému pokusu každej krajiny o svetovládu. Čínsko-americké vzťahy sa zmenili zo zarytého nepriateľstva a izolácie na faktickú alianciu proti hlavnej hrozbe (ZSSR).

Zahraničná politika Nixona a Kissingera voči ZSSR v 70. rokoch 20. storočia sa nazýva aj politikou „**détente**“. Ide o politiku zmiernenia a tichého akceptovania sovietskych politických praktík, ako nevyhnutnú podmienku pre zabránenie nukleárnej vojne. Takisto bolo dôvodom na uvoľnenie napätia postupné uvedomovanie si zo strany Moskvy i Washingtonu, že preteky v jadrovom zbrojení sa musia regulovať.

V decembri 1978 prezident Jimmy Carter ohlásil, že Spojené štáty zriaďujú plnohodnotné diplomatické vzťahy s Čínou a tiež sa začali budovať vzájomné obchodné vzťahy.⁸⁶ Podmienkou bolo ukončenie diplomatických vzťahov s Taiwanom. V roku 1979 sa Carterovi podarilo podpísať s Brežnevom zmluvu SALT II. o obmedzení strategických nukleárnych zbraní. Zmluva síce nebola ratifikovaná, jej ustanovenia sa však mlčky dodržiavali.

Koniec tzv. politiky détente nastal koncom 70. rokov iránskou revolúciou a napadnutím Afganistanu ZSSR. USA v Afganistane tajne podporovali hnutie odporu a uvalili sankcie na ZSSR. V Iráne došlo k revolúcii, kde bol zvrhnutý šach Réza Páhlaví islamskými fundamentalistami pod vedením Ajatolláha Chomejního. USA poskytli Páhlavímu azyl a o niekoľko dní neskôr, vtrhol rozvášnený dav na americké veľvyslanectvo v Teheráne a zajal 53 rukojemníkov. Za ich výmenu požadoval navrátenie Páhlavího do krajiny. Carter vo výročnom prejave pred Kongresom v januári 1980 označil každý pokus tretej

⁸⁶ Ambrose, S.E. Rise to globalism. 1993. s. 234

moci o získanie vplyvu v oblasti Perzského zálivu za narušenie životných záujmov USA, na ktoré odpovedia v nutnom prípade aj vojensky. Táto snaha o obrat v americkej zahraničnej politike, neskôr nazývaná **Carterova doktrína**, stroskotala na neúspechu vojenského pokusu o oslobodenie teheránskych rukojemníkov v apríli 1980.⁸⁷

Prezident Reagan bol odporcom politiky „détente“, nazval Sovietsky zväz „Ríšou zla“. Cieľom zahraničnej politiky už nebolo uvoľnenie napätia, ale program militantného antikomunizmu. Rozvíjal Carterom začatý program zbrojenia a zvýšil výdavky na obranu proti ZSSR. V roku 1983 boli na základe rozhodnutia NATO rozmiestnené rakety stredného doletu v západnej Európe. Po tomto akte začal Reagan rokovať so ZSSR z pozície sily. Nasledovali štyri konferencie na najvyššej úrovni, podpis zmluvy o zákaze jadrových zbraní stredného doletu (INF) v roku 1987, pokrok v obmedzovaní strategických zbraní a vo vzájomných vojenských inšpekciách. „Zrejme najvýznamnejší krok v oblasti obrannej politiky predstavuje Reaganovo vyhlásenie programu Strategickej obrannej iniciatívy v marci 1983“⁸⁸ (známy pod skratkou SDI, alebo Hviezdne vojny - Star Wars). Cieľom programu bolo nájsť prostriedky na zneefektívnenie nukleárných zbraní, napríklad pomocou pozemných alebo vesmírnych zariadení, ktoré by zneškodnili balistické rakety. Napriek vážnym pochybnostiam o tom, či by hviezdne vojny mohli vôbec fungovať, výrazne prispeli k spomaleniu pokroku v rozhovoroch o odzbrojení.

Na ostrove Grenada vládlo od roku 1973 marxistické ľavicové hnutie na čele s Maurice Bishopom. Koncom roku 1983 tu bol uskutočnený puč. Bishop bol zosadený a krátko nato zavraždený revolučným hnutím pod vedením generála Austina. Dňa 25. októbra 1983 začali Spojené štáty americké vojenskú inváziu pod názvom operácia „Urgent Fury“, pod zámienkou ochrany amerických občanov na Grenade. Kubánskymi jednotkami podporované revolučné hnutie bolo behom dvoch mesiacov porazené. Proti tejto invázii sa postavili okrem mnohých iných krajín aj Kanada a Veľká Británia.

V roku 1985 sa do vedenia Komunistickej strany ZSSR dostal Michail Gorbačov, ktorý skoncoval so svetovou expanzionistickou politikou a zahájil

⁸⁷Tindall, G. B., Shi, D. Dějiny Spojených států amerických. 1998. s. 734-735

⁸⁸Suchý, P. Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989. 2004. s. 94

reformy, ktoré viedli k zániku ZSSR i Varšavskej zmluvy. To viedlo aj k zmene postoja Reagana ku ZSSR. Paradoxne k Reaganovmu prvému funkčnému obdobiu, kde zakladal na Ríši zla a zvyšovaní zbrojenia, došlo k najväčšiemu uvoľneniu vzťahov medzi USA a ZSSR v histórii.

Studená vojna skončila vo funkčnom období prezidenta Georgea Busha, kedy nastali revolúcie v európskych satelitných štátoch ZSSR. „Prezident Bush volal po ukončení politického rozdelenia Európy a zničení Berlínskeho múru“.⁸⁹ Nasledovalo zjednotenie Nemecka v roku 1990 a zánik Sovietskeho zväzu v roku 1991, ktorý nahradilo Spoločenstvo nezávislých štátov. Toto spoločenstvo zahŕňalo 12 z 15 bývalých sovietskych republík.

George Bush sa takisto počas svojho funkčného obdobia musel vysporiadať s vojnou v Perzskom zálive. V operácii Púštna búrka (Desert Storm) v rokoch 1990-1991 vyslal 540 000 amerických vojakov, aby z poverenia OSN anulovali irackú anexiu Kuvajtu.

Studená vojna sa vyznačovala súperením dvoch veľmocí - USA a ZSSR o ich vplyv vo svete. Toto súperenie sa prejavilo predovšetkým v zbrojení, ktoré sa neskôr obe veľmoci na základe vzájomných dohôd pokúšali obmedziť. Nikdy nedošlo k priamemu vojenskému stretu oboch mocností, bojovalo sa o vplyv v tretích krajinách ako napríklad v Kórei, vo Vietname alebo v Afganistane. Ukončenie studenej vojny predstavovalo uvoľnenie napätia vo svete a nové smerovanie vo svetovej zahraničnej politike.

2.5 Prechod od Studenej vojny k Vojne proti terorizmu

„Po skončení studenej vojny završenej fyzickým rozpadom niekdajšieho hlavného ideologického a mocenského súpera Spojených štátov, Sovietskeho zväzu, sa USA ocitli v pozícii jedinej skutočnej svetovej superveľmoci, čo do ekonomickej, vojenskej, politickej sily.“⁹⁰ Novozvolený prezident USA Bill Clinton v oblasti zahraničnej politiky presunul ťažisko z bezpečnostnej politiky na politiku zahraničného obchodu. V roku 1993 bola Kongresom USA ratifikovaná **Severoamerická dohoda o voľnom obchode** (NAFTA), ktorej cieľom

⁸⁹ Ambrose, S.E. Rise to globalism. 1993. s. 363

⁹⁰ Kuchyňková, P., Rojčík, O., Vilímek, P. Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století. 2001. s. 33

bolo vytvorenie zóny voľného obchodu medzi Kanadou, USA a Mexikom podľa vzoru Európskych spoločenstiev. Liberalizácia obchodu bola podporovaná Spojenými štátmi nielen v regionálnom rozmere (NAFTA), ale aj v celosvetovom, prostredníctvom **Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT)**. Táto fungovala 47 rokov ako dočasná zmluvná úprava a organizácia, ktorej hlavnou úlohou bola realizácia obchodných kôl rokovaní s cieľom stanoviť základné pravidlá a zásady pre obchod s tovarom medzi zmluvnými členskými krajinami. V rámci GATT sa uskutočnilo 8 kôl rokovaní. Dňa 1. januára 1995 bola GATT na základe výsledkov 8. kola rokovaní pretransformovaná na **Svetovú obchodnú organizáciu (WTO)**. WTO upravuje pravidlá obchodu s tovarom (GATT), službami a duševným vlastníctvom. Pravidlá obchodu so službami definuje Všeobecná dohoda o obchode so službami (GATS) a pravidlá obchodu s duševným vlastníctvom upravuje Dohoda o obchodných aspektoch duševného vlastníctva (TRIPS). V súčasnosti má WTO 149 členov, čo pokrýva vyše 97% svetového obchodu.

Clintonova zahraničná politika sa opierala o udržovanie dobrých vzťahov a rozširovania spolupráce s Čínou a Ruskom. USA sa nielen diplomaticky, ale aj vojensky angažovali v humanitárnych operáciách pod vlajkou OSN v oblastiach, v ktorých dochádzalo k represiam alebo porušovaniu ľudských či menšinových práv, napríklad na Haiti alebo v Somálsku. Diplomatically sa USA angažovali aj v izraelsko-palestínskej otázke a mierových rokovaníach týkajúcich sa Severného Írska. Túto základnú koncepciu zahraničnej politiky Clintona narušil vojenský zásah NATO v Kosove v roku 1999, ktorý sa uskutočnil bez súhlasu Bezpečnostnej rady OSN.⁹¹

V rámci NATO prezident Clinton inicioval program „Partnerstvo pre mier“, schválený v roku 1994 na vrcholnom stretnutí NATO v Bruseli, ktorého cieľom bola spolupráca štátov NATO s ostatnými štátmi v oblasti ozbrojených síl. Takisto došlo k otvoreniu NATO štátom strednej a východnej Európy. Dňa 12. marca 1999 boli prijatí noví členovia: Česká republika, Maďarsko a Poľsko. Posledné rozšírenie NATO sa uskutočnilo v roku 2004, kedy bola prijatá okrem iných štátov aj Slovenská republika.

⁹¹Suchý, P. (zostav.). Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století. 2001. s. 34-36

Nasledujúcim prezidentom sa v roku 2001 stal George Walker Bush, ktorý bol v roku 2004 zvolený do funkcie druhýkrát. Jeho funkčné obdobie poznačili teroristické útoky z 11. septembra 2001 na budovy svetového obchodného centra (WTC) v New Yorku. Nasledovalo vyhlásenie Vojny proti terorizmu, ktorá je podrobnejšie spracovaná v nasledujúcej kapitole.

3 Vojna proti terorizmu

Vznik moderného systému štátov pochádza z obdobia tzv. Vestfálskeho mieru z roku 1648. Základom bola doktrína suverenity, ktorá deklarovala nedotknuteľnosť vnútorných štruktúr a inštitúcií štátu druhými štátmi. „Vestfálsky poriadok je dnes v systémovej kríze. Jeho princípy sú spochybnené napriek tomu, že sa všeobecne prijateľná alternatíva doposiaľ neobjavila.“⁹² Od nedotknuteľnosti vnútorných záležitostí iných štátov bolo upustené v prospech koncepcie univerzálnej humanitarnej intervencie alebo univerzálnej jurisdikcie, a to nielen v USA, ale aj v západnej Európe. Na summite OSN v New Yorku (v roku 2000) sa veľká časť zúčastnených krajín k tomuto prístupu vyslovila kladne. V deväťdesiatych rokoch podnikli Spojené štáty štyri vojenské humanitárne operácie - v Somálsku, na Haiti, v Bosne a v Kosove. Austrália intervenovala na Východnom Timore, Veľká Britnánia v Sierra Leone. Všetky tieto intervencie s výnimkou Kosova sa odohrali pod mandátom OSN. Táto situácia pripravila pôdu pre ďalšie vojenské aktivity USA, ktoré boli prezentované ako odpoveď na terorizmus.

Teroristické útoky na budovy svetového obchodného centra v New Yorku dňa 11. septembra 2001 značne narušili predstavu obyvateľov USA o nedotknuteľnosti ich územia. Krátko na to prezident Bush 20. septembra 2001 vo svojom prejave vyhlásil: „Američania poznali vojny, ale v minulých 136 rokoch to boli, s výnimkou jednej nedele v roku 1941, vojny na cudzej pôde.“⁹³ Po týchto útokoch začal byť terorizmus s konečnou platnosťou považovaný za strategickú hrozbu globálneho významu a s týmto vedomím sa k nemu začalo pristupovať.

V prvom rade je dôležitá definícia pojmu „terorizmus“. Možno ho definovať „ako úmyselné používanie protiprávnych prostriedkov (násilie alebo hrozba) s cieľom vyvíjania nátlaku na verejnosť alebo predstaviteľov štátov alebo organizácií, s úmyslom vyvolať zámerné zmeny alebo teror vo vedomí alebo v praxi, s cieľom ničenia alebo destabilizácie.“⁹⁴ Pokiaľ ide o USA, Ministerstvo obrany terorizmus vymedzuje ako „zámerné používanie násillia

⁹²Kissinger, H. Potřebuje Amerika zahraniční politiku?. 2002. s. 16

⁹³URL: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>

⁹⁴Straka, J. Terorizmus a právo. In Slovenské pohľady. 2005. č. 5, s. 5

s cieľom vyvolávať strach a jeho prostredníctvom nútiť verejnú správu alebo spoločnosť, aby niečo urobila, alebo naopak robiť prestala.“⁹⁵ Organizácia spojených národov sa takisto zaoberala problematikou globálneho terorizmu. V rezolúcii č. 1373 (2001) tvrdo odsúdila teroristické útoky z 11. septembra 2001 a označila ich za hrozbu pre medzinárodný mier a bezpečnosť. Rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1566 (2004) charakterizuje terorizmus ako obzvlášť nebezpečný jav, ktorý „zастраšuje obyvateľstvo a vynucuje si na vládach alebo na medzinárodných organizáciách, aby prijali určité opatrenia, alebo ich naopak neprijali.“⁹⁶.

Profesor Vladimír Čečot uvádza, že „na základe platných prameňov terorizmus zaraďujeme pod konvencionalne trestné činy, čo v konečnom dôsledku znamená, že terorizmus nie je zločinom podľa medzinárodného práva, ani medzinárodným zločinom. Tento stav je spôsobený dvoma zásadnými skutočnosťami:

1. v súčasnosti napriek...množstvu prijatých legálnych definícií (viac ako sto) doteraz neexistuje jeho jednotiacia definícia ...
2. neexistencia všeobecne prijateľnej definície terorizmu vyvoláva rozpor medzi platným legálnym stavom a faktickým chápaním a používaním pojmu terorizmus jednotlivými štátmi...“⁹⁷

Na to, aby bol terorizmus v technologicky rozvinutej spoločnosti uskutočniteľný, uvádza Brzezinski štyri dôvody, prečo môžu „slabí“ (teroristi) ohroziť „silných“ (bohaté západné štáty)⁹⁸:

1. Prístup k vysoko nebezpečným zbraniam už nie je obmedzený iba na mocné štáty
2. Nová mobilita (vrátane migrácie) a celosvetové komunikačné siete umožňujú kooperáciu a koordináciu ináč rozptýlených buniek podsvetia

⁹⁵Eichler, J. Hrozba globálneho terorizmu a její vyhodnocování. In Mezinárodní vztahy. 2006. č. 3, s. 20

⁹⁶Tamtiež, s. 21

⁹⁷Čečot, V. Nevyhnutnosť definovania pojmu terorizmu. In Kolektív autorov. Medzinárodný terorizmus. 2005. s. 44-45

⁹⁸Brzezinski, Z. Volba: Globální nadvláda nebo globální vedení. 2004. s. 63

3. Otvorenosť demokratického zriadenia uľahčuje prienik cudzorodých prvkov do spoločnosti
4. Vzájomná previazanosť prvkov spoločnosti spúšťa reťazové reakcie pri narušení čo i len jedného z nich

Po skončení studenej vojny sa vo svete opäť stretli dva rozdielne hodnotové systémy. Na jednej strane USA a ich strategickí spojenci zakladajú na slobode v politike a podnikaní a na druhej strane je tu moslimský svet, ktorý vyznáva v prvom rade spravodlivosť a cíti sa dotknutý tým, že USA jednostranne podporujú Izrael proti Palestíncom, podporujú znesväcujúce a diktátorské režimy v islamskom svete a že sa správajú ako bezohľadní víťazi v procese nespravodlivej globalizácie. Z toho vyplýva tvrdenie, že USA sa stali terčom útokov preto, že predstavujú hodnoty, myšlienky a životný štýl, ktorý vyvoláva nenávisť radikálnych islamistov. Profesor Francis Fukuyama však tvrdí, že „sme nenávidení nie preto akí sme, ale predovšetkým preto, čo robíme...pre našu ľahostajnosť vo vzťahu k Palestíncom, pre pokryteckú podporu diktátorov v moslimských krajinách a najnovšie aj kvôli okupácii Iraku.“⁹⁹ Z toho potom vyvodzuje, že terorizmus v skutočnosti nie je existenciálna hrozba, ale je hrozbou vyvolanou a podmienenou správaním USA v období globalizácie.

Okamžitou odpoveďou na teroristické útoky z 11. septembra 2001 bolo vyhlásenie **Vojny proti terorizmu** zo strany Spojených štátov amerických. Nie je to vojna v klasickom chápaní, ale súbor opatrení na zabránenie teroristickým aktivitám. Oproti klasickej vojne nie je známe, kto všetko je nepriateľ (nepriateľom nie je konkrétny štát alebo štáty ako subjekty medzinárodného práva). Zoznam nepriateľov sa neustále mení a z toho vyplýva, že sa nedá určiť, kedy sa vojna skončí. Pravdepodobne koniec ani nikdy mať nebude. Prvým prejavom vyhlásenej vojny proti terorizmu bolo prijatie ekonomických opatrení - zmrazenie účtov teroristických organizácií a opatrenia proti aktivitám sponzorujúcim terorizmus. Spojené štáty ratifikovali aj medzinárodný dohovor o potláčaní financovania terorizmu¹⁰⁰. Dohovor kriminalizuje poskytovanie

⁹⁹Eichler, J. Hrozba globálneho terorizmu a její vyhodnocování. In Mezinárodní vztahy. 2006. č. 3, s. 40

¹⁰⁰Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 123

alebo zhromažďovanie finančných prostriedkov s úmyslom alebo vedomím, že tieto prostriedky budú použité na realizáciu teroristických útokov. Zvýrazňuje dôležitosť financovania teroristických aktivít a žiada koordinovanú identifikáciu, zmrazenie a zhabanie akýchkoľvek finančných prostriedkov určených na teroristické aktivity. Dohovor tiež vyžaduje od zmluvných strán vyšetrowanie teroristov alebo ich vydanie stranám, ktoré boli ich protizákonnými aktivitami postihnuté. Druhým prostriedkom boja proti terorizmu je diplomacia, prostredníctvom ktorej sa Spojené štáty americké snažia získavať podporu ostatných krajín a medzinárodných organizácií v aktívnom boji proti terorizmu. Dominantným sa však stal veľký dôraz na vojenské nástroje a metódy boja. Výrazne sa to prejavilo vo vojenských ťaženiach v Afganistane a Iraku.

Zahraničná politika je v americkom pojatí úzko spojená s osobou prezidenta. Hlavnou povinnosťou prezidenta USA je zastupovať záujmy Spojených štátov amerických. Má k dispozícii krízové právomoci, ktoré mu umožňujú rýchlo reagovať voči akémukoľvek potencionálnemu ohrozeniu a viesť s týmto spojené vojenské konflikty. „Použitie sily sa tak stalo v súčasnom pojatí americkej vojenskej a zahraničnopolitickej doktríny ešte dôležitejším a prijateľnejším nástrojom zaistovania amerických národných záujmov, než kedykoľvek v minulosti.“¹⁰¹ V septembri 2002 bola zverejnená národná bezpečnostná stratégia USA, ktorá obsahuje tzv. **Bushovu doktrínu**. Ide o doktrínu preventívneho úderu, ktorá „legitimizuje nasadenie vojska aj vtedy, keď sa možno len domnievať, že nejaký štát v budúcnosti môže hroziť USA alebo ich spojencom nasadením zbraní hromadného ničenia.“¹⁰² Dokonca aj Henry Kissinger tvrdí, že „teória oprávnenej prevencie nie je v súlade s moderným medzinárodným právom, ktoré podmieňuje použitie sily v sebaobrane iba proti skutočnej, a v žiadnom prípade potenciálnej hrozbe.“¹⁰³ Lawrence Fredman zdôrazňuje, že vojna proti terorizmu znamená presun od vedenia nevyhnutných vojen smerom k vojnám z vlastného rozhodnutia. Je bojom proti hrozbe, ktorá smeruje proti sekundárnym a nie proti primárnym záujmom, a preto nie je bojom

¹⁰¹Urban J. USA, Evropa: svazek bez lásky, ale nezrušiteľný. In Mezinárodní politika. 2005. č. 3, s. 5

¹⁰²Ehrke, M. Ropa a stratégia: K politickej ekonomii ohlásenej vojny. In Britské listy, 15.5.2003. URL: <http://www.blisty.cz/art/13993.html>

¹⁰³Kissinger, H: Iraq is becoming Bush's most difficult challenge. In Chicago Tribune, 11.08.2002, s. 9

o prežitie.¹⁰⁴

Z hľadiska medzinárodného práva, charta OSN upravuje použitie sily jedným štátom voči druhému. Článok 2 bod 4 zakazuje hrozbu alebo použitie sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu. Charta povoľuje len dve výnimky z tohto pravidla. V článku 51 sa upravuje právo na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu, kým Bezpečnostná rada neurobí potrebné opatrenia na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Druhou výnimkou je situácia, keď Bezpečnostná rada povolí použitie sily na ochranu medzinárodného mieru a bezpečnosti. Preventívne použité sily tu zahrnuté nie je a Bezpečnostná rada neoprávnila Spojené štáty americké k vojenským operáciám v Juhoslávii, Afganistane a Iraku. Bombardovanie Srbska jednotkami NATO v roku 1999 nebolo povolené rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN. NATO argumentovalo, že táto operácia bola potrebná k udržaniu stability v regióne podľa článkov 2 a 4 Charty NATO a tiež, že to nebolo v rozpore s predchádzajúcimi rezolúciami Bezpečnostnej rady č. 1160 a č. 1199 z roku 1998. Došlo tu k jasnému porušeniu zásady nezasahovania do vnútorných záležitostí cudzieho suverénneho štátu, čo predstavovalo precedens do budúcnosti a takisto táto operácia viedla k zhoršeniu amerických vzťahov s Ruskom a Čínou. Až dodatočne prijatá rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1244 poskytla mandát medzinárodným silám KFOR v Kosove. Útok proti vládnúcemu Talibanu v Afganistane v roku 2001 bol tiež uskutočnený bez súhlasu Bezpečnostnej rady niekoľkými členskými štátmi NATO. Vzhľadom na početné útoky na civilné ciele, viaceré organizácie vytýkajú zúčastneným štátom porušenie medzinárodného humanitárneho práva.

Operácia Iracká Sloboda, zahájená v roku 2003, je ďalším príkladom intervencie Spojených štátov amerických bez súhlasu Bezpečnostnej rady OSN, a preto je z hľadiska medzinárodného práva nelegálna a nelegitímna. Spojené štáty tu prvýkrát implementovali novú bezpečnostnú stratégiu z roku 2002 - preventívnu vojnu. Dňa 16. októbra 2002 schválil Kongres USA možnú vojenskú akciu proti Iraku. Bezpečnostná rada prijala sériu rezolúcií voči Iraku, z ktorých k vojenskej intervencii oprávňovala iba rezolúcia č. 678, ktorá povo-

¹⁰⁴Fredman, L.: The new security equation. In Conflict Security and Development. 2004. č. 3, s. 256

lila „použiť všetky nevyhnutné prostriedky na dodržanie a presadenie rezolúcie č. 660 z roku 1990“, ktorá riešila obsadenie Kuvajtu Irakom. USA voľne interpretovali rezolúciu č. 1441 z roku 2002, ktorá v prvom rade obsahovala vyslanie zbrojných inšpektorov do Iraku. Argumentovali, že ich tajné služby dokázali prítomnosť zbraní hromadného ničenia v Iraku.

V operácii Iracká Sloboda podporovali Spojené štáty americké ich spojenci - Veľká Británia, Poľsko, Austrália, Španielsko a iní. Došlo k zhoršeniu vzťahov medzi Spojenými štátmi a odporcami intervencie v Iraku, konkrétne Francúzskom, Nemeckom, Ruskom a Čínou, pričom Francúzsko a Nemecko sú členmi NATO. Pre zaujímavosť, aj iné štáty sa vyslovili proti tejto vojenskej invázii, ako napríklad Belgicko, Luxembursko, Švédsko, Fínsko a Rakúsko.

Doposiaľ vojna proti terorizmu priniesla dva zásadné výsledky: v prvom rade došlo k zvrhnutiu dvoch diktátorských režimov, v Afganistane a v Iraku, avšak paradoxne došlo k posilneniu radikálnych islamistov, ktorí usúdili, že pokiaľ chcú dosiahnuť svoje ciele, musia ich budúce útoky byť ešte násilnejšie.

USA nedosiahli ciele, ktoré proklamovali pred obidvoma zásahmi - nepodarilo sa im nastoliť demokraciu a stabilitu ani v Afganistane, ani v Iraku. Z toho vyplýva, že násilná zmena režimu vojenskou cestou nie je zárukou stability a bezpečnosti v štáte, v ktorom predtým dlhé roky bola diktatúra.

4 Medzinárodné zmluvy z hľadiska USA

Hlavný obsah právomocí prezidenta USA v oblasti zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov je daný v ustanoveniach čl. 2 ods. 2 Ústavy Spojených štátov amerických, kde sa okrem iného píše, že prezident má právo na odporúčanie a so súhlasom Senátu uzavierať medzinárodné zmluvy – súhlas musia vysloviť dve tretiny prítomných senátorov. Uvedené ustanovenie môžeme chápať aj ako základný kameň, na ktorom je založené rozhodujúce postavenie prezidenta a výkonnej moci v americkej zahraničnej politike. Avšak nejasná charakteristika spôsobu, akým by sa mal Senát spolupodieľať na príprave medzinárodných zmlúv, ktorých uzavieranie je zverené prezidentovi „umožňuje rozličnú interpretáciu a dodnes spôsobuje časté ústavné spory s Kongresom“.¹⁰⁵ V zásade však môžeme skonštatovať, že v druhej polovici 20. storočia prebrali v oblasti zahraničnej politiky iniciatívu do svojich rúk jednotliví prezidenti USA.

Viedenský dohovor o zmluvnom práve

Viedenský dohovor o zmluvnom práve z roku 1969 je kodifikáciou pravidiel zmluvného práva. Poskytuje okrem iného rámec pre uzatváranie medzinárodných zmlúv medzi štátmi alebo medzinárodnými organizáciami, ich vstup do platnosti, zmeny, dôvody a spôsoby prerušenia ich plnenia alebo zániku. Spojené štáty americké sa aktívne podieľali na tvorbe tohto dohovoru a tiež ho aj podpísali. K jeho ratifikácii po dvoch pokusoch v rokoch 1970 a 1986 nedošlo. Napriek tomu sa Spojené štáty veľkou časťou týchto zásad riadia a v mnohých situáciách tento dohovor citujú.¹⁰⁶

4.1 Medzinárodné zmluvy o odzbrojení

Vzhľadom na posledný vývoj v zahraničnej politike USA môžeme skonštatovať, že snahy o zníženie množstva zbraní, najmä jadrových vo svete siahajú do obdobia studenej vojny. Následne prezident Bill Clinton úspešne pokračo-

¹⁰⁵Kresák, P. Kongres USA. 1993. s. 126

¹⁰⁶Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 31

val v začatých snahách. Zlom nastal vo funkčnom období prezidenta Georgea Busha ml., ktorý v rámci svojej vyhlásenej vojny proti terorizmu porušil niektoré už uzavreté zmluvy, resp. odvolal podpis Spojených štátov z už ratifikovanej zmluvy.

4.1.1 Dohody o kontrole a regulácii šírenia jadrových zbraní

Zmluva o nešírení jadrových zbraní

Ide o základnú zmluvu v tejto oblasti. Do platnosti vstúpila 5. marca 1970 po ratifikácii tromi depozitármi (ZSSR, USA a Veľkou Britániou) a ďalšími 40 štátmi. Táto medzinárodná zmluva zaväzuje päť štátov vlastniacich jadrové zbrane nepostupovať jadrové zbrane, iné jadrové výbušné zariadenia alebo ich technológiu žiadnej krajine nevlastniacej jadrové zbrane. Zmluvné strany sa tiež dohodli zaviesť efektívne opatrenia smerujúce k jadrovému odzbrojeniu. Zmluvné strany nevlastniace jadrové zbrane sa zaviazali, že sa nebudú snažiť získať alebo vyrobiť jadrové zbrane alebo jadrové výbušné zariadenia. Táto zmluva povoľuje jadrovým mocnostiam výmenu informácií na mierové účely a výrobu jadrovej energie s krajinami nevlastniacimi jadrové zbrane.¹⁰⁷ V súčasnosti je táto zmluva ratifikovaná 189 štátmi. Prezident George Bush ml. však túto zmluvu porušil ohlásením plánov na výrobu jadrových „bunkero-vých likvidátorov“ a možného preventívneho jadrového útoku. USA si takisto zachovali veľké množstvo jadrových zbraní od konca studenej vojny.

4.1.2 Zmluvy o zákaze jadrových skúšok

Zmluva o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, v kozmickom priestore a pod vodou, platná od 10.10.1963, ratifikovaná USA.

Zmluva o obmedzení podzemných skúšok jadrových zbraní, platná od 11.12.1990, dvojstranná zmluva medzi USA a ZSSR.

Zmluva o podzemných jadrových skúškach pre mierové využitie, platná od 11.12.1990, dvojstranná dohoda medzi USA a ZSSR.

Zmluva o úplnom zákaze jadrových skúšok, zakazuje výbuch akejkoľvek

¹⁰⁷Středa, L., Štangel, M. Jaderné odzbrojení - aktuální problém 21. století. In Mezinárodní vztahy. 2001. č. 2, s. 7

jadrovej zbrane v akomkoľvek prostredí či už na testovanie alebo akýkoľvek iný cieľ. Zmluva takisto vytvorila medzinárodný monitorovací systém na odhalenie jadrových testov kdekoľvek na svete a program inšpekcií „na mieste“. Nie sú tu však zahrnuté nové techniky používané USA a inými krajinami zahrňujúce používanie počítačových simulácií pri laboratórnom testovaní. Táto zmluva sa stane platnou po jej podpise a ratifikácii 44 krajinami uvedenými v jej prílohe. Medzi nimi sú aj Spojené štáty americké. „V októbri 1999 americký Senát ako prvý a jediný na svete odmietol ratifikovať zmluvu. Bushova administratíva tvrdí, že táto zmluva nezabráni iným štátom v získavaní jadrových zbraní, a preto Spojené štáty si musia zachovať silnú národnú bezpečnostnú politiku, aby sa ochránili. V publikácii vydanéj v januári 2002 nazvanej Nuclear Posture Review sa píše, že USA majú v úmysle vyvíjať nové typy jadrových zbraní a testovať ich.“¹⁰⁸

4.1.3 Globálne platné dokumenty obmedzujúce rozmiestňovanie jadrových zbraní

Zmluva o Antarktíde

Táto zmluva je platná od 23. júna 1961 a je ratifikovaná USA. Zakotvila právny režim, podľa ktorého má Antarktída „trvale slúžiť len mierovým účelom a nesmie byť predmetom medzinárodných sporov; zakazujú sa všetky opatrenia vojenského charakteru, napríklad budovať v Antarktíde základne, stavať opevnenia, uskutočňovať manévry a skúšky zbraní všetkých druhov, akékoľvek jadrové výbuchy, skladovať rádioaktívny odpad...“¹⁰⁹

Zmluva o zásadách činnosti štátov pri výskume a využití kozmického priestoru vrátane Mesiaca a ostatných nebeských telies

Zmluva je platná od 10. októbra 1967, je ratifikovaná USA. „Mesiaca a ostatné nebeské telesá majú štáty využívať len na mierové účely a na obežnú dráhu okolo Zeme a na nebeské telesá nesmú umiestňovať objekty, ktoré sú schopné niesť jadrové alebo iné zbrane hromadného ničenia.“¹¹⁰

¹⁰⁸Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 111

¹⁰⁹Mráz, S., Poredoš, F., Vršanský, P. Medzinárodné verejné právo. 2003. s. 128-129

¹¹⁰Tamtiež, s. 135

Zmluva a zákaze umiestňovania jadrových zbraní a iných zbraní hromadného ničenia na dne morí a oceánov a v ich podzemí, platná od 18. mája 1972, je ratifikovaná USA.

4.1.4 Dvojstranné dohody

SALT I. (Rozhovory o obmedzení strategických zbraní), platná od 3. októbra 1972, skladajúca sa zo 4 sovietsko-amerických dohôd:

- 1. Dohoda o odvrátení jadrovej vojny**
- 2. Dohoda o zdokonalení priameho spojenia ZSSR-USA pomocou umelých družíc Zeme**
- 3. Zmluva o obmedzení systémov protiraketovej obrany**, platná od 3. októbra 1972, časovo neobmedzene. „V júni 2002 prezident Bush odvolal podpis a ratifikáciu Spojených štátov tejto zmluvy. Bushova administratíva vyhlásila, že táto zmluva brzdí schopnosť USA vyvíjať spôsoby ochrany svojho obyvateľstva pred budúcimi teroristickými útokmi. V súčasnosti Spojené štáty pokračujú v budovaní celoštátnej obrany proti balistickým raketám dlhého doletu, ktorá obsahuje rôzne systémy, ktoré by boli porušením tejto zmluvy. Skupina 32 členov Kongresu podala proti Bushovi a jeho svojvoľnému odvolaniu podpisu a ratifikácie tejto zmluvy bez súhlasu Kongresu žalobu na Najvyššom súde USA, avšak prípad bol zamietnutý.“¹¹¹
- 4. Dočasná dohoda o niektorých opatreniach k obmedzeniu strategických útočných zbraní**, platila od 3.10.1972 do 3.10.1977.

SALT II. (Rozhovory o obmedzení strategických zbraní), podpísaná USA a ZSSR 18.6.1979, nebola ratifikovaná Kongresom USA, ale obe zmluvné strany jej ustanovenia dodržiavali.

SALT III. alebo START I. (Rozhovory o znížení strategických zbraní), podpísaná 31.7.1991, jej neoddeliteľnou súčasťou je Lisabonský Protokol, ktorý

¹¹¹Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 117

rieši realizáciu zmluvy START I. v nových podmienkach po rozpade ZSSR. **START II.** o ďalšom znížení a obmedzení strategických útočných zbraní, ratifikovaná Senátom USA v januári 1996.

Zmluva o likvidácii rakiet stredného a kratšieho doletu, platná od 1.6.1988, ratifikovaná USA.

4.1.5 Odzbrojenie z hľadiska zbraní hromadného ničenia

Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadení zásob a použítí chemických zbraní a ich zničení, platný od 29. apríla 1997, ratifikovaný USA. „Spojené štáty si uplatnili jednostrannú výnimku, ktorá obsahovala odmietnutie povolenia na prevoz materiálu do laboratórií mimo územia USA na testovanie, obmedzenie počtu zariadení, kde môže byť vykonaná inšpekcia a umožnenie prezidentovi USA odmietnuť alebo vzniesť námietky voči inšpekciám z dôvodov národnej bezpečnosti... Spojené štáty momentálne majú v pláne zničiť 100 percent svojich chemických zbraní do roku 2011.“¹¹²

Dohovor o zákaze vývoja, výroby a hromadení zásob bakteriologických (biologických) a toxínových zbraní a o ich zničení, platný od 26. marca 1975, ratifikovaný USA. V roku 1969 sa USA vzdali použitia chemických zbraní a všetkých metód vedenia vojny biologickými zbraňami. Následne všetky biologické programy USA boli obmedzené len na obranný výskum. V roku 2001 však Spojené štáty zablokovali dokončenie návrhu protokolu k tomuto dohovoru. „Spojené štáty odmietali povoliť inšpekcie ich laboratórií vrátane tých, ktoré sú v súkromnom sektore. USA tiež vyhlásili, že neveria, že by návrh protokolu zabránil šíreniu biologických zbraní. Toto odmietnutie návrhu protokolu účinne pozastavilo rokovania o posilnení zmluvy. V čase konania konferencie po odmietnutí návrhu protokolu, delegácia USA obvinila Irak a Líbyu z prechovávaní programov útočných biologických zbraní. Tieto tvrdenia sa následne ukázali ako nepravdivé.“¹¹³

¹¹²Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 109

¹¹³Tamtiež s. 119

Dohovor o zákaze požívania, hromadenia, výroby a prevozu nášľapných mín a ich zničení, platný od 1. marca 1999, nepodpísaný a neratifikovaný USA. „Vyžadoval, aby všetky zmluvné strany zničili zásoby pozemných mín počas 4 rokov nasledujúcich po vstupe do platnosti tohto dohovoru a takisto vyžadoval spoluprácu zmluvných strán pri odstraňovaní mín na celom svete. Prezident Clinton uviedol, že Spojené štáty ratifikujú tento dohovor do roku 2006, ak budú objavené vhodné alternatívy k nášľapným mínam. Avšak Bushova administratíva odvolala tento záväzok 27. februára 2004. Oznámila, že sa nebudú ďalej usilovať o ratifikáciu tohto dohovoru, pretože sa nezaoberá hrozbou protivozidlových mín a zabránil by armáde USA účinne sa brániť. Nové plány USA zakladajú na pokračovaní používania perzistentných nášľapných mín do roku 2010 a ich eventuálne nahradenie za samodeaktivujúce alebo inteligentné pozemné míny po tomto dátume.“¹¹⁴

4.2 Vybrané medzinárodné zmluvy z oblasti ľudských práv

Dohovor o právach dieťaťa

Dohovor o právach dieťaťa je prvou medzinárodnou zmluvou, v ktorej sú obsiahnuté občianske, politické, kultúrne, ekonomické a sociálne práva. Dohovor stanovuje, že dieťa má právo na ochranu, vzdelanie, zdravotnú starostlivosť, na vývoj, právo na vyrastanie v láske a porozumení a právo byť informované o svojich právach. Dohovor vstúpil do platnosti 2. septembra 1990. Ide o najširšiu medzinárodnú zmluvu vôbec. Zo všetkých členov OSN ju neratifikovali len USA a Somálsko, ktoré má však nefunkčnú vládu. Čo sa týka USA, tak Dohovor pôvodne podpísali. Nikdy však nedošlo k jeho ratifikácii. Jedným z dôvodov je článok 37, v ktorom sa hovorí, že poprava alebo doživotné väzenie bez možnosti prepustenia na slobodu za trestné činy spáchané osobami mladšími ako 18 rokov, sa zakazuje. Oba tieto tresty sú v súčasnosti povolené v niekoľkých štátoch USA. Proti prijatiu uvedenej Deklarácie sa v USA zdvihla vlna odporu, najmä z úst záujmových skupín, ktoré tvrdili, že jeho prijatím by bola podkopaná rodičovská autorita a takisto by to povzbudilo deti podieľať sa na činnostiach, ktoré sú nevhodné. Spojené

¹¹⁴Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 113

štáty sa takisto dovoľávali svojej nezávislosti a suverenity tvrdením, že žiadna vonkajšia autorita nemá „morálne a právne nadradenú pozíciu, aby robila vyhlásenia o právach detí“ a že žiadna krajina alebo „skupina krajín nerobí viac pre deti ako Spojené štáty americké.“¹¹⁵

Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach

Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach vstúpil do platnosti 23. marca 1976, bol podpísaný aj ratifikovaný USA. Senát ratifikoval dohovor s tromi výhradami. Po prvé, Spojené štáty si ponechávajú právo popraviť mladistvých páchatel'ov. Po druhé, Spojené štáty odmietajú rozšíriť ústavný zákaz „krutého a nezvyklého trestania“ na „kruté, neľudské a ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie“. Po tretie, práva a ochrana získaná v článkoch 1 až 27 sú vynútitel'né až po implementácii príslušnej legislatívy.¹¹⁶

Medzinárodný dohovor o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

Medzinárodný dohovor vstúpil do platnosti 3. januára 1976. Bol podpísaný, avšak nebol ratifikovaný USA. Vláda Spojených štátov sa na obsah tohto dohovoru díva ako na sociálne ciele a nie práva, ktoré majú byť garantované štátom.

Opčný protokol k medzinárodnému dohovoru o občianskych a politických právach

Opčný protokol je zameraný na posilnenie Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach. Vstúpil do platnosti 23. marca 1976. Spojené štáty ho však nepodpísali a neratifikovali. Dôvodom je, že USA si neželá, aby OSN vyšetrovala porušovanie ľudských práv v rámci ich teritória, a aby bola udelená cudziemu orgánu vyššia autorita ako majú národné súdy.

¹¹⁵Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 67

¹¹⁶Tamtiež s. 57

Druhý Opčný protokol k medzinárodnému dohovoru o občianskych a politických právach s cieľom zákazu trestu smrti

Druhý opčný protokol k medzinárodnému dohovoru o občianskych a politických právach má za cieľ zákaz trestu smrti v krajinách, ktoré sú jeho zmluvnou stranou. Vstúpil do platnosti 11. júla 1991. Spojené štáty ho nepodpísali a ani neratifikovali. Dôvodom je, že v súčasnosti 38 štátov USA umožňuje výkon trestu smrti na svojom teritóriu.

Ženevské dohovory

Ženevské dohovory sa skladajú zo štyroch dokumentov, ktoré spolu tvoria základ pre humanitárne právo v čase vojny. Je tu upravená ochrana osôb, ktoré sa nezúčastňujú bojov a vojnových zajatcov. Vstúpili do platnosti 21. októbra 1950. Spojené štáty americké ich podpísali a ratifikovali. Bush deklaroval, že zajatcom Al-Káidy zajatým vo vojne proti terorizmu nepriznáva status vojnových zajatcov, pretože Al-Káida nie je zmluvnou stranou Ženevských dohovorov.

V súčasnosti je veľmi diskutovanou otázkou americkej väznice v Guantame, kde sú väznené osoby podozrivé z terorizmu. Podľa Komisie OSN ako aj Medzinárodnej organizácie Červeného kríža nemajú tieto osoby možnosť sa podrobiť spravodlivému a legálnemu súdnemu procesu a takisto sú tu údajne hrubo porušované ľudské práva. Medzinárodné právo nepovoľuje tajné zadržiavanie. Dochádza tu k porušovaniu viacerých ustanovení Ženevských dohovorov.

4.3 Vybrané medzinárodné zmluvy z oblasti pracovného práva

V oblasti medzinárodného pracovného práva hrá dôležitú úlohu Medzinárodná organizácia práce (MOP), ktorá vznikla 28. júna 1919 na parížskej mierovej konferencii ako autonómna organizácia pričlenená k Spoločnosti národov. Dnes je špecializovanou agentúrou OSN. Táto organizácia pracuje na základe tripartity so zastúpením všetkých členských štátov. Navrhnuté dohovory musia byť prijaté dvoma tretinami zúčastnených delegátov a potom sú priamo

posunutú na ratifikáciu jednotlivým vládam - tieto dohovory nie sú podpisované hlavami štátov. Spojené štáty americké sa stali členom MOP v roku 1932. Počas krízy organizácie prerušili USA svoje členstvo od roku 1977 až po rok 1980, kedy tam opäť vstúpili.

Dohovor MOP č. 105 o zákaze nútených prác

Zmluvné strany dohovoru o zákaze nútených prác sa zaväzujú potláčať a nepoužívať žiadnu formu násilných alebo nútených prác. Tento dohovor je rozšírením dohovoru MOP č. 29 z roku 1932. Dohovor vstúpil do platnosti 17. januára 1959, USA ratifikovali tento dohovor 25. septembra 1991. Dodatok č. 13 americkej ústavy hovorí: „V Spojených štátoch a na celom území podliehajúcim ich jurisdikcii je zakázané otroctvo i nevoľníctvo, pokiaľ nejde o výkon trestu za spáchaný a riadne dokázaný zločin.“¹¹⁷ V Spojených štátoch môžu byť ľudia vo výkone trestu nútení pracovať, pričom výnos z ich práce prináleží štátu.

Dohovor MOP č. 111 o diskriminácii (v zamestnaní a povolani)

Dohovor o diskriminácii v zamestnaní a povolani zakazuje diskrimináciu a výluky osôb zo zamestnania a výučby akéhokoľvek povolania, založenú na rase, farbe, pohlaví, vierovyznaní, politickom presvedčení, národnosti a sociálnom postavení. Dohovor vstúpil do platnosti 15. júna 1960 a dodnes nebol ratifikovaný USA. Americký tripartitný výbor pre medzinárodné pracovno-právne štandardy usúdil, že tento dohovor je v súlade s americkým právom. V platnosti je viac zákonov, ktoré zakazujú diskrimináciu v zamestnaní.

Dohovor MOP č. 138 o minimálnom veku na prijatie do zamestnania

Dohovor vstúpil do platnosti 26. júna 1973, nebol podpísaný ani ratifikovaný USA. Tento dohovor vyžaduje od zmluvných strán, aby efektívne zabezpečili na svojom území zákaz detskej práce a zvýšili minimálny vek na prijatie do zamestnania na 15 rokov. Výnimka platí len pre rozvojové krajiny, kde je vzdelávací systém nedostatočne rozvinutý. Tu je minimálny vek na prijatie do zamestnania znížený na 14 rokov. V roku 1938 bol v USA prijatý zákon, ktorý stanovil minimálny vek na prijatie do zamestnania na 16

¹¹⁷Kresák, P. Kongres USA. 1993. s. 290

rokov. Existujú tu však aj početné výnimky, ktoré umožňujú pracovať osobám mladším ako 15 rokov, najmä v oblasti poľnohospodárstva, v maloobchode a v potravinárskom priemysle. Každý americký štát má rôzne požiadavky na minimálny vek prijatia do zamestnania, ktoré závisia od druhu práce a pracovných hodín¹¹⁸.

Dohovor MOP č. 182 o najhorších formách detskej práce

Dohovor o najhorších formách detskej práce bol vytvorený s cieľom odstrániť najhoršie formy detskej práce na celom svete, so zameraním na detské nevoľníctvo, detskú prostitúciu, obchod s deťmi, ako aj všetku prácu ktorá ohrozuje zdravie alebo bezpečnosť detí. Dohovor vstúpil do platnosti 19. novembra 2000 a bol ratifikovaný Spojenými štátmi 2. decembra 1999.

4.4 Vybrané medzinárodné zmluvy z oblasti životného prostredia

4.4.1 Kjótsky protokol

Kjótsky protokol je doplnok Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy, ktorý bol ratifikovaný USA. Ide o medzinárodnú dohodu, ktorá sa zaoberá celosvetovým problémom – globálnym otepľovaním. Krajiny, ktoré podpísali tento protokol sa zaviazali znížiť ich imisie oxidu uhličitého a piatich ďalších plynov, ktoré spôsobujú tzv. skleníkový efekt. Zníženie by malo dosiahnuť hodnotu o päť percent nižšiu ako bola celosvetová hodnota emisií v roku 1990 počas dohodnutého obdobia v rokoch 2008-2012. USA má za cieľ znížiť emisie o sedem percent pod východiskovú hodnotu z roku 1990, Európska únia o osem percent. Kjótsky protokol takisto obsahuje schému obchodovania s emisiami, ktorá dovoľuje krajinám kupovať a predávať právo na emisiu skleníkových plynov v určitých množstvách, pokiaľ jedna krajina dokáže vyprodukovať menej skleníkových plynov ako má protokolom povolené a druhej krajine naopak nestačí protokolom povolená kvóta. Na to, aby sa Kjótsky protokol stal platným bola potrebná ratifikácia minimálne 55 krajinami, ktoré spolu dosahujú

¹¹⁸Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 47

minimálne 55 percent svetových emisií oxidu uhličitého v roku 1990. V danej situácii bolo nevyhnutné, aby sa k protokolu prihlásili či už Spojené štáty alebo Rusko. Po zdĺhavých rokovaniach sa protokol stal platným až 16. februára 2005. Za Spojené štáty prezident Bill Clinton pôvodne v roku 1998 Kjótsky protokol podpísal, ale nasledujúci prezident Bush a Kongres ho odmietli, pretože v jeho súčasnej forme, by „spôsobil vážne škody americkej ekonomike.“ Bushova administratíva takisto mala výhrady k tomu, že zmluva rovnako nezaväzuje rozvojové krajiny vrátane Indie a Číny. Z tohto dôvodu k protokolu nepristúpila ani Austrália. V októbri 2003 Pentagon zverejnil správu, v ktorej okrem iného uvádza, že pokiaľ bude pokračovať poškodzovanie životného prostredia a prírodných zdrojov, konflikty a humanitárne katastrofy sa môžu stať bežnou súčasťou života. V súčasnosti emisie oxidu uhličitého USA dosahujú 14 percent nad hodnotu z roku 1990.¹¹⁹

4.4.2 Dohovor o biologickej diverzite

Dohovor o biologickej diverzite rieši nasledovné problémy: ochrana biologickej diverzity, trvalo udržateľné využívanie jej zložiek, spravodlivé a rovnocenné rozdeľovanie prínosov z využívania genetických zdrojov. Je založený na princípe, že každý štát má právo využívať svoje vlastné biologické zdroje, pričom nesmie spôsobovať škody na životnom prostredí iných štátov. Dohovor vstúpil do platnosti 29. decembra 1993. Prezident Clinton ho pôvodne v júni 1993 podpísal, avšak kľúčové odvetvia USA zahrňujúce farmáciu či biotechnológiu lobovali proti jeho ratifikácii. V konečnom dôsledku prezident Bush dohovor odmietol, pretože jeho podpísanie by vyžadovalo posilnenie zákona a ohrozených druhoch a upevnenie zákonných práv pôvodných obyvateľov USA.¹²⁰

4.5 Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu

Rímsky štatút vytvoril Medzinárodný trestný súd, nezávislý orgán so sídlom v Haagu, oddelený od OSN. Ide o prvý stály medzinárodný tribunál na súde-

¹¹⁹Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 93

¹²⁰Tamtiež, s. 95

nie zločinov proti ľudskosti vrátane genocídy, vojnových zločinov a zločinov agresie. Medzinárodný trestný súd je oddelený od národných súdov a prichádza do úvahy len vtedy, keď národný súd je neschopný alebo neochotný súdiť podozrivých. Rímsky štatút je účinný od 1. júla 2002. Koncom roku 2000 bol podpísaný prezidentom Billom Clintonom. V období keď štatút získal svoju šesťdesiatu ratifikačnú listinu a mohol tak následne vstúpiť do platnosti, USA svoj podpis odvolali. „Prezident Bush následne deklaroval, že USA nemá žiaden formálny záväzok vyplývajúci z ich dočasnej pozície zmluvnej strany štatútu. Súčasná politika USA hlása, že Medzinárodný trestný súd podkopáva rolu Bezpečnostnej rady OSN, ohrozuje národnú suverenitu uplatňovaním svojej jurisdikcie nad krajinami, ktoré nie sú zmluvnými stranami Štatútu a umožňuje zneužívanie a politicky motivované trestné konania.“¹²¹ Formálna nulifikácia podpisu spojených štátov bola prvým jasným signálom určujúcim ďalšie smerovanie Bushovej politiky. Dnes je vymedzená na domácej scéne predovšetkým tzv. ASPA (American Service Members' Protection Act – Zákonom o ochrane členov americkej služby), na medzinárodnom poli rezolúciami Bezpečnostnej rady OSN a tzv. bilaterálnymi dohodami o imunite. Zákon ASPA bol prijatý v rámci zákona o financiách ako odpoveď na teroristické útoky proti USA. Stanovuje, že „medzinárodná zmluva nemôže uložiť záväzky pre nesignatárske štáty“ a z toho dôvodu „Spojené štáty odmietajú všetku právomoc súdu voči svojim občanom“. Zákon zakazuje akúkoľvek americkú spoluprácu so súdom. Ďalej „predpokladá obmedzenie americkej účasti na určitých operáciách OSN na udržanie mieru. To znamená, že USA využijú svoje veto v Bezpečnostnej rade OSN pri prijímaní rezolúcií o zriadení misíí s takýmto poslaním. Účasť amerických ozbrojených síl bude odsúhlasená len ak sa operácia bude odohrávať na území štátu, ktorý nie je stranou Rímskeho štatútu. Prezident však môže povoliť takú účasť, ak to odôvodňuje národný záujem alebo Bezpečnostná rada OSN zaistí americkým silám vo svojej rezolúcii imunitu“.¹²² Výnimky sa týkajú štátov NATO a niektorých ďalších významných amerických spojencov. Otázne je ustanovenie ASPA v sekcii 2008, ktoré

¹²¹Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 121

¹²²Bureš, P. Znásilnění Římského statutu aneb (O)pozice USA vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. In Mezinárodní politika. 2006. č. 9, s. 31

umožňuje prezidentovi použiť „všetky nutné a vhodné prostriedky“ na oslobodenie amerického občana zadržovaného Medzinárodným trestným súdom.¹²³ Takisto Bezpečnostná rada OSN bola pod hrozbou stiahnutia amerických jednotiek zo všetkých mierových operácií donútená k prijatiu Rezolúcií č. 1422 a č. 1487, ktoré v značnej miere oslabujú Rímsky štatút. Tretou snahou o oslabenie Rímskeho štatútu sú bilaterálne zmluvy o imunite, ktoré sa snažia USA uzavierať s inými štátmi s prísľubom finančnej pomoci v prípade podpisu. Viaceré krajiny, už takúto pomoc stratili, keďže boli signatármi Rímskeho štatútu a odmietli podpis takejto bilaterálnej zmluvy.

¹²³Bureš, P. Znásilnění Římského statutu aneb (O)pozice USA vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. In Mezinárodní politika. 2006. č. 9, s. 31

Záver

Zahraničná politika USA a medzinárodné právo sú úzko prepojené. Spojené štáty americké sú významným členom v mnohých medzinárodných a celosvetových organizáciách. Podieľajú sa na tvorbe prameňov medzinárodného práva a vďaka svojmu mocenskému postaveniu môžu medzinárodné právo aj presadzovať.

Po analýze dejín zahraničnej politiky Spojených štátov amerických, ich postoja ku globálnym otázkam súčasnosti a správania sa pri prijatí alebo odmietnutí medzinárodných zmlúv môžeme konštatovať, že v súčasnosti medzinárodné právo v očiach USA stráca svoju vážnosť. Riešenie globálnych otázok sa stáva menej dôležitým, príkladom je Kjótsky protokol z oblasti životného prostredia. V tejto práci sú spomenuté aj medzinárodné zmluvy z oblastí ľudských práv, pracovného práva, ako aj Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu. Zo všetkých spomenutých zmlúv vo štvrtej kapitole možno vyvodiť, že USA uprednostňujú ratifikáciu zmlúv, ktorých obsah už je zahrnutý v ich vnútroštátnom práve. Pokiaľ tieto zmluvy vyžadujú zmeny alebo doplnenie vnútroštátneho práva, sú podrobené prísnej analýze v Kongrese USA a majú často veľa odporcov, ktorí oddialia alebo znemožnia ich ratifikáciu. Ak k tejto ratifikácii dôjde, je v mnohých prípadoch s výhradami. Treba si však uvedomiť, že každý štát sa podpisom a následnou ratifikáciou medzinárodnej zmluvy do určitej miery vzdáva práva na vlastnú právnu úpravu danej problematiky a v podstate sa vzdáva časti svojej suverenity, keďže medzinárodné zmluvy majú prednosť pred vnútroštátnou úpravou a vznikajú na základe konsenzu mnohých štátov, ktoré sa neskôr stanú zmluvnými stranami. Preto nie je možné vyhovieť každej požiadavke budúcich zmluvných strán. Spojené štáty americké tieto aspekty zodpovedne zvažujú.

Boj proti terorizmu je v súčasnosti v zahraničnej politike Spojených štátov amerických témou číslo jedna. Na riešenie tejto otázky uprednostňujú použitie vojenskej sily a kladú menší dôraz na medzinárodný konsenzus, medzinárodné právo a diplomaciu na pôde najvýznamnejších medzinárodných organizácií na ochranu bezpečnosti a mieru. Došlo k viacerým vojenským intervenciám, ktoré sa uskutočnili bez mandátu Bezpečnostnej rady OSN. História však uka-

zuje, že vojenské intervencie sú častým prostriedkom, ktorý USA používajú na presadzovanie svojich záujmov. Otázkou je, či takýto spôsob boja proti terorizmu je efektívny vzhľadom na to, že sa vojenské ťaženie vedie proti celému štátu, pričom konkrétnym nepriateľom je iba úzka skupina ľudí, ktorá nie je subjektom medzinárodného práva. Treba zohľadniť aj celosvetový dopad opatrení proti terorizmu, ktoré zahŕňajú sprísnené bezpečnostné kontroly, posilnené právomoci polície a spravodajských služieb, čo vedie k obmedzovaniu občianskych slobôd a k diskriminácii na základe rasy, vierovyznania alebo národnosti. V tejto súvislosti je veľmi diskutovaným vlastenecký zákon USA ("Patriot Act"), ktorý svojim spôsobom obmedzuje ľudské a občianske práva, keďže oprávňuje federálne úrady robiť utajené domové prehliadky, získavať osobné záznamy či odpočúvať telefonické hovory bez povolenia súdu.

Podľa môjho názoru, Spojené štáty americké ako pravdepodobne najvplyvnejšia a najvýznamnejšia krajina na svete by sa mali viac zapájať do riešenia globálnych problémov týkajúcich sa napríklad životného prostredia alebo ľudských práv. Boj proti terorizmu hodnotím ako dôležitý, vždy je však potrebné zvážiť, aké metódy a prostriedky sa na tento boj použijú. Keďže terorizmus je celosvetovým problémom, tak by sa táto otázka mala v prvom rade riešiť na pôde OSN, ktorá je celosvetovo uznávanou inštitúciou na ochranu mieru a bezpečnosti.

Vo svojej práci analyzujem vývoj zahraničnej politiky USA vo vzťahu k medzinárodnému právu. Práca na základe najvýznamnejších etáp vývoja zahraničnej politiky USA ukazuje prínos k vývoju medzinárodného práva, ako aj prehľad niektorých otázok súčasnosti.

Zoznam použitej literatúry

Zoznam bibliografických odkazov

1. Ambrose, Stephen E. Rise to globalism, 7th revised edition. New York: Penguin Books, 1993
2. Brzezinski, Zbigniew. Volba: Globální nadvláda nebo globální vedení. Praha: Mladá Fronta, 2004
3. Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl první. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961
4. Chvostov, V. M. a kol. Dějiny diplomacie, díl třetí. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967
5. Hammond, Paul Y. Cold War and Détente: The American Foreign Policy Process since 1945. New York: Harcourt Brace Jovanovich
6. Heideking, Jürgen. Američtí prezidenti: 41 portrétov od Georgea Washingtona po Billa Clintona. Praha: Prostor, 1999
7. Ivanjan, E.A. Bílý dům: prezidenti a politika. Praha: Horizont, 1982 Inc., 1975
8. Jurewicz, Patricia; Dawkins, Kristin. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. Minneapolis: Institute for Agriculture and Trade Policy (IATP), 2005
9. Kissinger, Henry. Potřebuje Amerika zahraniční politiku? Praha: Jiří Buchal - BBart, 2002
10. Kissinger, Henry. Umění diplomacie. Praha: PROSTOR, 1999
11. Kolektív autorov. Dějiny diplomacie 1939-1945. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1979
12. Kolektív autorov. Medzinárodný terorizmus. Bratislava: ELSA, 2005

13. Krejčí, Oskar. USA a mocenská rovnováha. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1989
14. Kresák, Peter. Kongres USA. Bratislava: VO PraF UK, 1993
15. Kuchyňková, Petra; Rojčík, Ondřej; Vilímek, Petr. Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001
16. Levering, Ralph E. The Cold War, 1945-1972. Illinois: Harlan Davidson, Inc., 1982
17. Mráz, Stanislav; Poredoš, František; Vršanský, Peter. Medzinárodné verejné právo. Bratislava: VO PraF UK, 2003
18. Partos, Gabriel. Studená vojna očami východu a západu. Bratislava: Vydavateľstvo PTK-ECHO - Vydavateľstvo M-press, 1994
19. Paterson, T.G. a kol., American foreign policy: A History to 1914, third edition. Lexington (Mass.): D.C. Heath and Company, 1988
20. Suchý, Peter. Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004
21. Tindall, George B.; Shi, David. Dějiny Spojených států amerických. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998

Zoznam periodických odkazov

1. Bureš, Pavel. Znásilnění Římského statutu aneb (O)pozice USA vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. In Mezinárodní politika. 2006. roč. 30, č. 9, s. 31-33
2. Eichler, Jan. Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. In Mezinárodní vztahy. 2006. roč. 41, č. 3, s. 19-43
3. Fredman, Lawrence: The new security equation. In Conflict Security and Development. 2004. č. 3, s. 256

4. Kissinger, Henry: Iraq is becoming Bush's most difficult challenge. In Chicago Tribune, 11.08.2002, s. 9
5. Straka, Jaroslav. Terorizmus a právo. In Slovenské pohľady. 2005. roč. 37, č. 5, s. 4-8
6. Středa, Ladislav; Štangel, Miroslav. Jaderné odzbrojení - aktuální problém 21. století. In Mezinárodní vztahy. 2001. roč. 36, č. 2, s. 5-37
7. Urban, Jan. USA, Evropa: svazek bez lásky, ale nezrušitelný. In Mezinárodní politika. 2005. roč. 29, č. 3, s. 4-5

Zoznam internetových odkazov

1. Thomas Paine, Common Sense, 1776, 4/7.
<http://odur.let.rug.nl/~usa/D/1776-1800/paine/CM/sense04.htm>
Navštívené: 29.09.2006
2. The Declaration of Independence of the Thirteen Colonies
<http://www.law.indiana.edu/uslawdocs/declaration.html>
Navštívené: 29.09.2006
3. U.S. Department of State: Background Note - Morocco
<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5431.htm>
Navštívené: 29.09.2006
4. Founding the Department of State, 1789
<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/nr/14316.htm> Navštívené: 29.09.2006
5. History of the United States Constitution
<http://www.answers.com/topic/history-of-the-united-states-constitution>
Navštívené: 29.09.2006
6. Thomas Jefferson First inaugural address, Washington D.C., March 4, 1801.
<http://odur.let.rug.nl/~usa/P/tj3/speeches/jef1.htm>
Navštívené: 29.09.2006

7. Dollar Diplomacy
<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/gp/16324.htm>
Navštívené: 21.10.2006
8. President Woodrow Wilson's Fourteen Points
<http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918/14points.html>
Navštívené: 29.10.2006
9. Briand-Kellogg Pact
<http://www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918p/kellogg-briand.html>
Navštívené: 01.11.2006
10. Alexis DeTocqueville: Democracy in America
<http://xroads.virginia.edu/~HYPER/DETOC/home.html>
Navštívené: 12.11.2006
11. Winston S. Churchill Speech in Fulton, 5.3.1946
http://www.nato.int/docu/speech/1946/s460305a_e.htm
Navštívené: 14.11.2006
12. CENTO
<http://nato.infovek.sk/lekcie/lekcia01/aliancie/cento.html>
Navštívené: 17.11.2006
13. NATO v 21. storočí. Brožúra, kód NATO21SLK0304. Máj 2004.
http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_slk.pdf
Navštívené: 18.11.2006
14. Ehrke, Michael. Ropa a stratégia: K politickej ekonomii ohlásenej vojny. In internetový denník Britské listy, vydanie z 15.5.2003
<http://www.blisty.cz/art/13993.html>
Navštívené: 18.11.2006
15. President declares „Freedom at war with fear“
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>
Navštívené: 18.11.2006

Prílohy

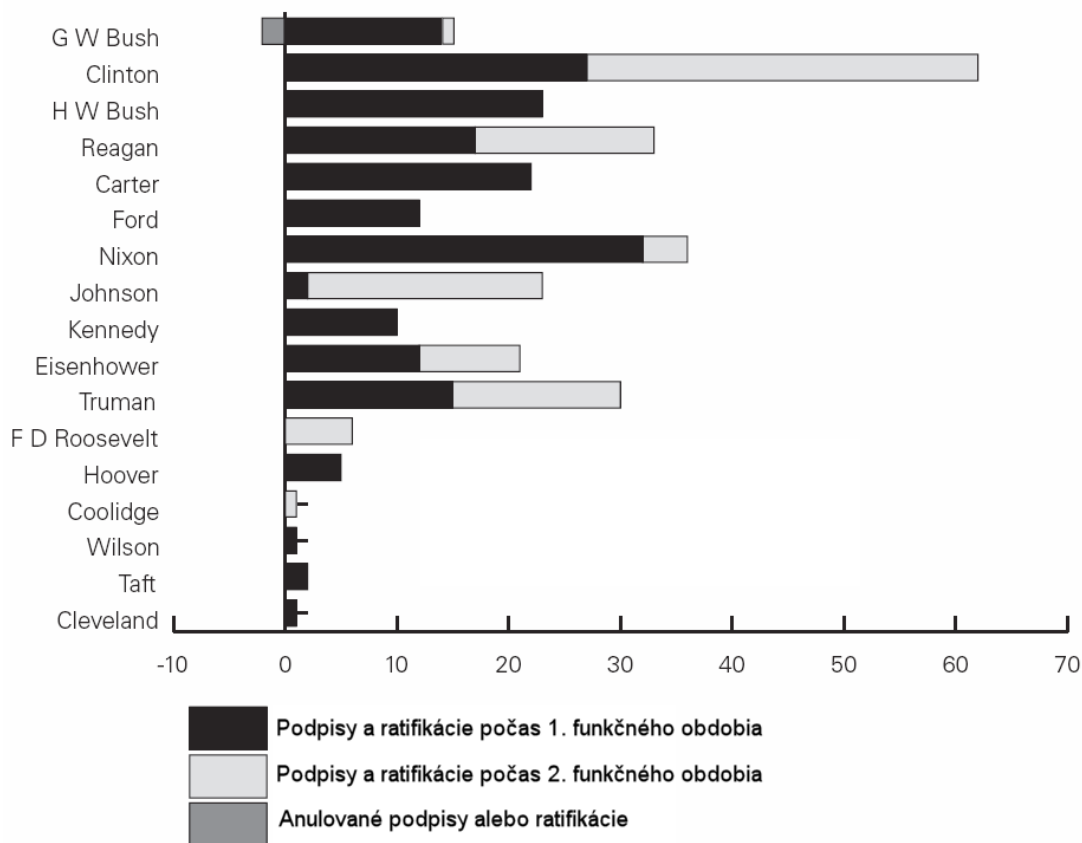
A Medzinárodné zmluvy podpísané prezidentami USA

Prezident Spojených štátov	1. funkčné obdobie	2. funkčné obdobie	Celkovo spracovaných	Podpísané a ratifikované
George W. Bush <i>Jan '01 - dnes</i>	6 podpisov 9 ratifikácií 1 odvolanie podpisu 1 odvolanie ratifikácie	0 podpisov 1 ratifikácia	6 podpisov 10 ratifikácií 1 odvolanie podpisu 1 odvolanie ratifikácie	0
Bill Clinton <i>Jan '93 - Jan '01</i>	11 podpisov 16 ratifikácií	21 podpisov 14 ratifikácií	32 podpisov 30 ratifikácií	10
George H.W. Bush <i>Jan '89 - Jan '93</i>	13 podpisov 10 ratifikácií		13 podpisov 10 ratifikácií	2
Ronald Reagan <i>Jan '81 - Jan '89</i>	5 podpisov 12 ratifikácií	9 podpisov 7 ratifikácií	14 podpisov 19 ratifikácií	5
Jimmy Carter <i>Jan '77 - Jan '81</i>	14 podpisov 8 ratifikácií		14 podpisov 8 ratifikácií	3
Gerald Ford <i>Aug '74 - Jan '77</i>	2 podpisy 10 ratifikácií		2 podpisy 10 ratifikácií	1
Richard Nixon <i>Jan '69 - Aug '74</i>	15 podpisov 17 ratifikácií	2 podpisy 2 ratifikácie	17 podpisov 19 ratifikácií	7
Lyndon Johnson <i>Nov '63 - Jan '69</i>	1 podpis 1 ratifikácia	6 podpisov 15 ratifikácií	7 podpisov 16 ratifikácií	4
John Kennedy <i>Jan '61 - Nov '63</i>	6 podpisov 4 ratifikácie		6 podpisov 4 ratifikácie	0
Dwight Eisenhower <i>Jan '53 - Jan '61</i>	6 podpisov 6 ratifikácií	7 podpisov 2 ratifikácie	13 podpisov 8 ratifikácií	6
Harry Truman <i>Apr '45 - Jan '53</i>	9 podpisov 6 ratifikácií	7 podpisov 8 ratifikácií	16 podpisov 14 ratifikácií	9
Franklin Roosevelt <i>Mar '33 - Apr '45</i>	0 podpisov 0 ratifikácií	0 podpisov 6 ratifikácií	0 podpisov 6 ratifikácií	0
Herbert Hoover <i>Mar '29 - Apr '33</i>	0 podpisov 1 ratifikácia		0 podpisov 1 ratifikácia	0
Calvin Coolidge <i>Aug '23 - Mar '29</i>	0 podpisov 0 ratifikácií	1 podpis	1 podpis 0 ratifikácií	0
Woodrow Wilson <i>Mar '13 - Mar '21</i>	0 podpisov 1 ratifikácia	0 podpisov 0 ratifikácií	0 podpisov 1 ratifikácia	0
William Taft <i>Mar '09 - Mar '13</i>	1 podpis 1 ratifikácia		1 podpis 1 ratifikácia	0
Grover Cleveland <i>Mar 1893 - Mar 1897</i>	0 podpisov 1 ratifikácia	0 podpisov 0 ratifikácií	0 podpisov 1 ratifikácia	0

Poznámka: Počas tretieho a štvrtého funkčného obdobia prezidenta Roosevelta nebola podpísaná ani Senátom ratifikovaná žiadna medzinárodná zmluva

Zdroj: Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 21

Tabuľka 1: Prehľad počtu podpisov a ratifikácií medzinárodných zmlúv vo funkčných obdobiach jednotlivých prezidentov USA v rokoch 1893-2004

Zdroj: Jurewicz, P., Dawkins, K. The Treaty Database: U.S. Compliance with Great Treaties. 2005. s. 22

Obrázok 1: Grafický prehľad počtu podpisov a ratifikácií medzinárodných zmlúv vo funkčných obdobiach jednotlivých prezidentov USA v rokoch 1893-2004

B Dôležité dátumy studenej vojny

Zdroj: Partos, G. Studená vojna očami východu a západu. 1994. s. 233-237

Rok 1945

4.-11.2.	Stalin, Roosevelt a Churchill sa stretli na Jalte
8.5	Koniec druhej svetovej vojny v Európe
26.6	V San Franciscu sa podpísala Charta Organizácie spojených národov
17.7-2.8.	Stalin, Truman a Churchill/Attlee sa stretli v Postupimi
6.-9.8.	Na Hirošimu a Nagasaki v Japonsku zhodili USA atómové bomby
14.8.	Kapitulácia Japonska

Rok 1946

15.3.	Prejav Churchilla o železnej opone
-------	------------------------------------

Rok 1947

10.2.	Podpísali sa Parížske mierové zmluvy
12.3.	Truman oznámil Trumanovu doktrínu
5.6.	Začiatok pomoci v rámci Marshallovoho plánu
5.10.	Založenie Informbyra

Rok 1948

16.4.	Založenie Organizácie pre európsku hospodársku spoluprácu (OEEC) na koordináciu Marshallovoho plánu
jún	Sovietsky zákaz dopravy medzi východným a západným Berlínom, začiatok berlínskeho vzdušného mosta
2.11.	Truman vyhral prezidentské voľby v USA

Rok 1949

18.1.	Založenie RVHP
4.4.	Severoatlantickú zmluvu podpísalo 11 štátov vrátane USA, Veľkej Británie a Francúzska
máj	Koniec sovietskej blokády Berlína, aj vzdušného mosta
23.5.	Vznik SRN (Spolková republika Nemecko, západné Nemecko)
29.6.	Skúška prvej atómovej bomby, ZSSR
7.10.	Vznik NDR (Nemecká demokratická republika, východné Nemecko)

Rok 1950

25.6.	Invázia vojsk Severnej Kórey do Južnej Kórey
-------	--

Rok 1952

3.10.	Prvá skúška britskej atómovej bomby
1.11.	Skúška prvej vodíkovej bomby USA
4.11.	Eisenhower vyhral prezidentské voľby v USA

Rok 1953

5.3.	Stalinova smrť
27.7.	Koniec kórejskej vojny
12.9.	Chruščov sa stáva vedúcim predstaviteľom Komunistickej strany Sovietskeho zväzu

Rok 1955

9.5.	Spolková republika Nemecko vstupuje do NATO
14.5.	Založenie Varšavskej zmluvy

Rok 1956

17.4.	Rozpustenie Informbyra
23.10.	Začiatok maďarského povstania
31.10-7.11.	Britsko-francúzska ofenzíva v Sueze
4.11.	Sovietska armáda vstupuje do Budapešti
6.11.	Eisenhowera opäť zvolili za prezidenta USA

Rok 1957

4.10.	ZSSR oznamuje vypustenie svojej prvej družice okolo Zeme Sputnik-1
-------	--

Rok 1959

16.2.	Castro sa stáva predsedom vlády na Kube
15.9.	Chruščov začína návštevu USA

Rok 1960

13.2.	Skúška prvej atómovej bomby Francúzska
1.5.	Nad územím ZSSR zostrelili výzvedné lietadlo USA U-2
16.5.	Stretnutie štyroch mocností v Paríži
8.11.	Kennedy vyhráva prezidentské voľby v USA

Rok 1961

12.4.	Sovietsky kozmonaut Jurij Gagarin letí ako prvý človek do vesmíru
13.8.	NDR uzatvára hranice so západným Berlínom
17.8.	Začiatok stavby Berlínskeho múru
september	Transformácia OEEC na Organizáciu pre ekonomickú spoluprácu a vývoj (OECD), USA je medzi zakladajúcimi členmi

Rok 1962

22.-27.10.	Kubánska raketová kríza
------------	-------------------------

Rok 1963

20.6.	USA a ZSSR sa dohodli na zriadení „horúcej“ linky
26.6.	Kennedy navštevuje Berlín
25.7.	USA a ZSSR podpisujú zmluvu o zákaze skúšok jadrových zbraní
22.11.	Kennedy je zavraždený, do prezidentského úradu nastupuje Johnson

Rok 1964

15.10.	Brežnev nahradzuje Chruščova vo vedení KSSZ
16.10.	Skúška prvej atómovej bomby Číny
3.11.	Johnson vyhráva prezidentské voľby v USA

Rok 1965

febr./mar.	Konflikt USA a Viet-Kongu sa rozrastá na vietnamskú vojnu
------------	---

Rok 1966

1.7.	Francúzsko vystupuje zo spoločného velenia NATO
------	---

Rok 1967

27.1.	USA, ZSSR a Veľká Británia podpisujú zmluvu o zákaze skúšok jadrových zbraní v ovzduší
5.6-10.6	Šesťdňová vojna na Blízkom východe

Rok 1968

30.1.	Viet-Kong začína ofenzívu Tet
1.7.	USA, ZSSR a Veľká Británia podpísali zmluvu o nešírení jadrových zbraní
20.-21.8.	Armády Varšavskej zmluvy obsadzujú Československo
5.11.	Nixon vyhráva prezidentské voľby v USA

Rok 1969

marec	Veľký konflikt na sovietsko-čínskych hraniciach
17.11.	Otvorenie prvého kola SALT medzi USA a ZSSR

Rok 1971

25.10.	Čína prijatá do OSN, Tchaj-wan je vylúčený
--------	--

Rok 1972

21.2.	Nixon začína návštevu Číny
10.4.	USA a ZSSR podpisujú dohodu o zákaze biologických zbraní
22.5.	Nixon začína návštevu Moskvy
26.5.	USA a ZSSR podpisujú zmluvu SALT I.
7.11.	Nixon znovuzvolený za prezidenta USA
21.12.	NDR a SRN podpisujú Základnú zmluvu o zásadách vzájomných vzťahov

Rok 1973

27.1.	Zmluva o mieri vo Vietname podpísaná v Paríži vstupuje do platnosti
marec	Jednotky armády USA sa sťahujú z Vietnamu
október	Arabsko-izraelská októbrová vojna
23.12.	Výrobcovia ropy v Perzskom zálive zdvojnásobujú ceny ropy

Rok 1974

9.8.	Nixon odstupuje, nahradzuje ho Ford
24.11.	Ford a Brežnev sa dohodnú o náčrte novej dohody o kontrole strategických zbraní

Rok 1975

30.4.	Koniec vojny vo Vietname
17.7.	Spoločný let USA a ZSSR na vesmírnych lodiach Apollo-Sojuz
1.8.	Podpísaná Helsinská deklarácia
november	Začína sa občianska vojna v Angole

Rok 1976

2.11.	Carter vyháva prezidentské voľby v USA
-------	--

Rok 1977

október	ZSSR začína rozmiestňovať rakety SS-20
---------	--

Rok 1979

1.1.	USA a Čína nadväzujú diplomatické styky
18.6.	Carter a Brežnev podpisujú zmluvu SALT II.
25.12.	Sovietske vojenské jednotky vtrhli do Afganistanu

Rok 1980

4.1.	USA zastavili predaj obilia do ZSSR
júl	Medzinárodný bojkot moskovskej olympiády
22.9.	Začiatok iránsko-irackej vojny
4.11.	Reagan víťazom prezidentských volieb v USA

Rok 1981

29.12.	USA uvaľuje ekonomické sankcie na ZSSR a Poľsko
--------	---

Rok 1982

16.3.	Brežnev ohlasuje zmrazenie rozmiestňovania rakiet SS-20 na západ od Uralu
10.11.	Brežnevova smrť, vo vedení KSSZ ho nahrádza Andropov

Rok 1983

marec	Reagan ohlasuje začiatok programu SDI
-------	---------------------------------------

Rok 1984

17.1.	Začiatok konferencie NATO a Varšavskej zmluvy o odzbrojení
-------	--

Rok 1985

4.2.	Reagan požaduje trojité zvýšenie výdavkov na program SDI
11.3.	Gorbačov sa stáva vedúcim predstaviteľom KSSZ
7.4.	Gorbačov ohlasuje moratórium na rozmiestňovanie rakiet v Európe
2.7.	Gromyka nahradil vo funkcii ministra zahraničných vecí ZSSR Ševarnadze
21.11.	Prvé stretnutie Gorbačova a Reagana v Ženeve

Rok 1986

11.-12.10.	Stretnutie Gorbačova a Reagana v Reykjavíku
------------	---

Rok 1987

25.6.	Gorbačov načrtáva reformu sovietskej ekonomiky
8.-10.12.	Stretnutie Gorbačova a Reagana vo Washingtone, podpis zmluvy o likvidácii rakiet stredného doletu

Rok 1988

16.7.	Varšavská zmluva žiada trojstupňové zníženie počtu konvenčných vojenských jednotiek v Európe
20.8.	Koniec iránsko-irackej vojny
8.11.	Bush víťazom prezidentských volieb v USA

Rok 1989

10.1.	Kubánske vojsko sa začína sťahovať z Angoly
15.2.	Úplné stiahnutie sovietskych jednotiek z Afganistanu
4.6.	Solidarita víťazom parlamentných volieb v Poľsku
10.9.	Maďarsko povoľuje východným Nemcom prechod hraníc do Rakúska
2.10.	Začiatok prodemokratických demonštrácií v NDR
7.10.	Maďarská socialistická robotnícka strana hlasuje za vlastné rozpustenie
9.11.	NDR otvára svoje hranice so SRN
2.12.-3.12.	Bush a Gorbačov sa stretli pri brehoch Malty
10.12.	V Československu sa ujíma moci nekomunistická vláda
22.12.	Zvrhnutie Ceausescuovej vlády v Rumunsku